אַמעריקאַ

אמעריקא׳ס נאציאנאלער יום טוב

ווען ניט אמעריקא׳ס 4טער יולי, וועלכער איז דער אויס־דרוק פון פרייהייט, די עדעלע קרוין פון מענשליכען דענקען און דער אָבגלאַנץ פון גאָט׳ס שענסטע מידה, — וואָלט די פינסטערניס פון אלט אייראָפּא אויף אונז אזא שווי־דערהאפטען רושם ניט געמאכט.

פאר דער העלער, גרויסער שיין פון דער „דעקלאריישאָן אָוו אינדעפּענדענס“ דערזעהען מיר ערשט ריכטיג די עקעל־האפטע העסליכקייט פון אייראָפּא׳ס ציוויליזאציאָן. אויף דעם פּראָביר־שטיין פון אמעריקא׳ס פרייהייט ערשיינט אונז די ריכ־טיגע געשטאלט פון דער „קריסטליכער ליעבע“, וועלכע חן׳דעלט זיך נעבען בלוטיגע טהראָנען פון דער אנדער זייט אטלאנטיק.

וואָס איז דאָס דאן געשעהן?

עס איז זעהר פיעל געשעהן. דאָס, וואָס איז אין יענעם 4טען יולי פּראָקלאמירט געוואָרען אין פילאדעלפיא, וועט בליי־בען אן אייביגער פּראָטעסט געגען קישינעוו. דאָס, וואָס די „ליבערטי בעלל“ האָט דאן אויסגעקלונגען אין דער שטאָדט פון ברודער־ליעבע וועט זיין אן אייביגער סיגנאל צו פרייהייט פאר אלע ליידענדע פעלקער, און א בעגרעבניס־כאָהר פאר אלע טיראנען פון דער וועלט.

ניט מיט טינט, מיט א טל של תחיה איז געשריבען געווארען דער אונשטערבליכער אקט פון אמעריקא'ס אונאבהענגיגקייט און א נייע, מעכטיגע נאציאן האט פלוצלונג בעגריסט די זון. דריי טויזענד יאהר האט ארומגעבלאנדזשעט דער בת קול פון בארג סיני ביז די צונג פון אמעריקא'ס פרייהייטס־גלאק האט איהם ווידער אויסגעקלונגען פאר א בעפרייטעם פאלק. דאס איז געווען די צווייטע מתן תורה און דער „אינדעפענדענס האלל" אין פילאדעלפיא איז געווען גאט'ס טריבונע אין דער נייער וועלט.

דאס, וואס יודענטהום איז געווען פאר די געצענדיענער, די קנעכט פון גייסט, דאס איז געווען דער 4טען יולי פאר די געקנעכטעטע נאציאנען פון דער זינקענדער אייראפא. ליידער אבער האבען אונז די געצענדיענער ניט פערשטאנען און האבען זיך געשאפען א קריסטענטהום און די אייראפעאישע נאציאנען האבען דעם 4טען יולי ניט בעגריפען און האבען זיך געשאפען א פאלשע ציוויליזאציאן, א נאכגעקרימטע פעלקער־רעכט — א קלאגעדיגע איראני אויף דער קאנסטיטוציע.

יא, אמעריקא און פרייהייט זיינען איינס, אבער אייראפא און פרייהייט זיינען צוויי בעזונדערע זאכען. אויף דעם געבענשטען באדען פון דיעזער רעפובליק האט נאך קיינמאל קיין געקרוינטער טיראן ניט געטרעטען מיט דער האפנונג צו רעגיערען. בלויז דער שאטען פון דעם ענגלישען דעספאט דזשארדזש דעם דריטען האט זיך אבגעשלאגען אין דעם גרויסען צויבערשפיעגעל פון דער נייער מדינה, אבער ער אליין איז געזעסען אין ענגלאנד. זיינע געקויפטע פערטרעטער בלויז האבען גע־

זוכט שווארץ צו מאכען דעם הימעל פון דער צוקינפטיגער גרויסמאכט און דערשטיקען אין וואורצעל די קראפט, וואס האט געטריבען צו דער ליכט א יונגע נאציאן מיט אלטע ערפאהרונגען. דא האבען נאר געהערשט די ש ל ו ח י ם פון א געקרוינטען, אייראפא אבער האט געטראגען איהרע טיראנען ביי זיך אין בוזים און האט ערצויגען איהרע ווערגער אין איהר אייגענעם שויס.

ווען די פאטריאטען האבען ערקלערט קריעג דזשארדזש דעם דריטען איז זיין שלאס ניט געשטאנען פון דער זייט ים און דער בלוטיגער שימער פון זיין סצעפטער האט קיינמאל ניט געגלאנצט אין די גאלדענע שטראהלען פון אמעריקא'ס ליכט. די פרייהייט האט נאר געדארפט בעקעמפפען די טיראנניי, אבער ניט דעם טיראן און קוים האט זי די טיראנניי דערווארגען איז שוין דאס לאנד געהאלפען געווארען. דאך ווען די אייראפעאישע פעלקער זיינען אויפגעטרעטען פאר זייער רעכט, האבען זיי געהאט נעבען זיך די געקרוינטע טיראנען אליין, וועלכע זעהענדיג, אז זיי קענען ניט אויספיהרען מיט בייזען האבען זיי כלומרשט „נאכגעגעבען". די ענדע איז געווען א קאמפראמיס, אן איינפערשטענדינונג צווישען דעם רויבער און דעם בערויבטען, און דאס פאלק האט נאר געקראגען פרייהייט אויפ'ן פאפיר. מיט דער אויסנאהמע פון פראנקרייך זיינען די קעניגע איבעראל געבליעבען אויף זייערע פינסטערע טהראנען און אפילו פראנקרייך, וועלכע האט געקעמפט איהר „גוטען" טיראן האט ניט געקענט אויסראטען אלע זיינע לייבליכע נאכשלעפערס און זי איז געבליעבען ארומגערינגעלט מיט פערשיעדענע קעניגליכע שלעק, וואס פרעטענדירען אויפ'ן פראנצויזי־

שען טהראָן און גראָבען פראנקרייך׳ס פרייהייט אויף היינטיגען טאָג.

וואָס די הערשער האָבען ניט געקענט אויספיהרען אליין האָט זיי געהאָלפען די קירכע, זי האָט געארבייט מיט אלע איהרע כחות צו פערדומען די פעלקער און זיי ליעב מאכען דעם יאָך פון זייערע אונטערדריקער. די שווארצע טומאה, וואָס האָט זיך איינגעפרעסען אין די פעלקער ווי א קרעבס, האָט פערגיפטעט די פרישע, קאָכעדיגע בלוט פון די ערוואכטע קנעכט, וואָס האָבען געוואָלט נאָכפאָלגען דעם ביישפיעל פון דעם 4טען יולי.

אמעריקא האָט אָבער פון די אלע זאכען ניט געוואוסט און זי וועט דערפון ניט וויסען כאָטש דער צלם האָט די גאנצע צייט ניט אויפגעהערט צו זוכען מיטלען ווי אונטערצומינעווען די קאָנסטיטוציע.

„וקראתם דרור בארץ וכל יושביה!“ און איהר זאָלט פראָקלאמירען פרייהייט צום לאנד און אלע זיינע בעזיצער.

דאָס איז די שורה בריליאנטען וואָס די גרינדער פון די פעראייניגטע שטאאטען האָבען קאָפּירט פון אונזער תורה און קיין קראפט קען איהר אויסמעקען. דער ווינקעל־שטיין פון אמעריקא׳ס פרייהייט איז געשטיצט אויפ׳ן בארג סיני און ער וועט בלייבען פעסט און אייביג אזוי ווי יענער בארג.

אמעריקא און פרייהייט זיינען שמות הנרדפים, „סינאָנימס“, ביידע האָבען די זעלבע בעדייטונג. די שקלאפעריי, וואָס האָט אמאָל געשענדעט דיעזען באָדען איז געווען א פּראָדוקט פון אייראָפּא. אמעריקא איז געוועזן פריי ווען מען האָט איהר ענטדעקט. זי איז די וויעגעלע פון פרייע שבטים, פון

נאטור־קינדער. דער וואָס שעפּט אין זיך די לופט פון דיעזער רעפּובליק איז מעהר קיין שקלאוו. „די לופט פון ארץ ישראל מאכט קלוג“ און די לופט פון אמעריקא מאכט פריי. דער הייליגער צויבער פון 4טען יולי האָט זיך איינגעפרעסט אין פאָלקס זעלע. די „דעקלאריישאָן אָוו אינדעפּענדענס“ איז דער אמעריקאנער „שמע ישראל“ און די קאָנזטיטוציע — דער אמעריקאנער „ואלה המשפטים“ און ביידע צוזאמען בילדען זיי די „שני לוחות הברית“ פון די צוקינפטיגע דורות.

לאָמיר דערפאר ניט פערגעסען קיין איין אויגענבליק אז מיר זיינען אמעריקאנער און דארפען זיין שטאָלץ אויף דעם 4טען יולי, וועלכער איז א שמירה געגען די שדים פון קירכע, טהראָן און קאפּיטאל. לאָמיר היטען דאָס הייליגע רעכט, וואָס דער 4טער יולי האָט אונז אנפערטרויט. לאָמיר אָנזאָגען אונזערע גרינגע און ערקלעהרען די אנטלאָפענע פון די פינסטערע מדינות די בעדייטונג פון דעם גרויסען טאָג.

קומט אהער, קינדער! צינדט אן אייערע פייער־ווערק און לאָזט אייערע קנאלענדע ראקעטען אין דער לופטען! דער קנאק פון אייערע „קרעקערס“ איז א ווארנונג צו טיראניי. דורך יעדען קנאלענדען ראקעט רעדט די פרייהייט, אין די פייערקרעקערס פון דעם 4טען יולי הערט זיך דער הייליגער ווידערקול פון די „קולות וברקים“ וואָס האָבען פּראָקלאמירט מענשליכקייט פאר אלע מענשען.

די ווייסע שדים

גערדאנקען איבער ניו יארקער אונטער דר'ערדיגע באהנען

וואו נעהמט מען איצט די מכשפה, וואס האט אויפגעוועקט שמואל הנביא, זי זאל אויפוועקען פון זיין אייביגען שלאף א „קיסר" פון די אלטע „אינדיאנער" און איהם ארייג־פיהרען אין דער נייער אונטער־ד'רערדיגער אייזענבאהן פון דער שטאדט ניו יארק?

ווי וועקט מען איצט אויף איינעם פון יענע „ווילדע מענ־שען", וואס האבען פערקויפט אמעריקא פאר א בינטעל פאט־שירקעס, ער זאל א קוק טאן, וואס די „ווייסע שדים" האבען פון איהר געמאכט?

און די „ווייסע" האבען ווירקליך אויפגעטאן „וואונדער".

ווי מכשפים זיינען זיי ארויפגעשפרונגען אויף דער רוהי־גער נאטור פון דער נייער וועלט און האבען פון איהר פערשלא־סענעם שוים ארויסגעצויבערט נייע הימלען, פול מיט גלאנץ און לעבען.

די ווילדע פעלזען האבען געמאכט פלאץ פאר דער ערהא־בענער ארכיטעקטור און די מוטנע זומפען האבען זיך פערוואנ־דעלט אין „הימעל־גלאצער" און „וואלקען־קראצער", וועמעס הויכע דאך־גארטענס עם פריינדלען זיך מיט די שטערען.

אומעטום האט זיך פערשפרייט די מאיעסטעט פון דעם מענשליכען גייסט, איבעראל האט זיך איינגעפרעסט דער היי־ליגער זיעגעל פון דער שטרעבענדער זעעלע.

דער נייער מענש האט אריינגעגעבען א נשמה אין שטאהל און אייזען, און עס האבען זיך בעוויזען א ברוקלין־בריק, א וויליאמסבורג־בריק, א פייק סטריט־בריק, הויכע באהנען, וואס שוועבען אין דער לופטען, און גאסען־באהנען וואס לויפען ווי די רוחות, פאסאזשיר־שיפען און האנדעלס־שיפען, און קריעגס־שיפען, און מיליאנען פערשיעדענע פאבריקען און מאשינען און לאקאמאטיווען, און צילינדערס, וואס פערנעהמען א מח.

דער „ווייסער שד" האט א קנייטש געטאן דעם שטערען און עס זיינען אויפגעשטאנען פון „תהו ובהו" טויזענדער פער־בארגענע כחות און האבען גענומען בעדיענען דעם מענשען ווי ניעדעריגע שקלאפען.

זשעני האט א מאך געטאן מיט זיין צויבער־שטעקעל און געזאגט, „יהי אור", און עלעקטריציטעט האט גענומען קאנקו־רירען מיט דער זון.

דא, וואו דער אמאליגער רויטער העלד האט ניט געהאט גענוג ווערטער צו ערקלערען ליעבע זיין שענער „סקווא" און וואו עס האט געפעהלט דער בעגריעף פון „אייל זיך, ברודער", פון קונסט און פון וויסענשאפט — האט דער פאנאגראף גע־נומען זינגען אפעראס און דעקלאמירען ליעדער. דער טעלעפאן האט געמאכט „קפיצת הדרך" פאר דעם מענשענ'ס ווארט און א „ווייסער שד" האט אויסגעפונען דעם „אלף בית" פאר'ן טע־לעגראף.

דער „קלוגער" אימיגראנט האט בעשאפען האניג פון יע־

נע בלומען, וואָס דער „נאַרישער“ איינוואָהנער פלעגט צוטרעטען מיט די פיס, ער האָט געעפענט דעם בויך פון דער ערד און ארויסגענומען איהרע קינדער, זיי זאָלען זיך שפּיעלען פאר די איינוואנדערער פון דער נייער וועלט.

קויהלען, גאָלד, זילבער און טייערע שטיינער זיינען ארויסגעפישט געוואָרען מיט דער נעץ פון חכמה. דער פערלאָרענער, אונבעקאנטער באָדען איז געוואָרען די בעוואוסטע, געפירכטעטע אמעריקא, דער שטאָלץ פון די מדינות און דער לייכט־טורם פון ענערגיע און טהעטיגקייט.

דער מאגנעט פון אמעריקא'ס גרויסקייט און ערהאבענקייט האָט צוגעצויגען צו זיך אלע שטרעבענדע און לעבענס־פעהיגע מיטגליעדער פון דער גרויסער מענשליכער משפחה. זיי זיינען געקומען און געמאכט א „קאָמונע“ פון נשמות, א פעראיין פון מוסקולען, פון געדאנקען — א מוסטער־וועלט פון אויפטואונגען אָהן א גלייכען.

די „ווייסע ביהנען“ האָבען אזוי לאנג געארבייט, געמיהט זיך, גע'רעש'ט, געפלויגען פון בלום צו בלום און געגליהט אין זונען־שיין, ביז עס איז געוואָרען דער גרויסער, בעריהמטער ביהנ־שטאָק, וואָס הייסט — ניו יאָרק.

און שטארקער האָט זיך דאָ גענומען טומלען. די טהעטיגקייט איז גרעסער געוואָרען. דער „אייל זיך“ האָט אָנגעהויבען הערשען איבער'ן „פּאוואָליע“, און דער „ריהר זיך“ — איבער „אויף מיין דאגה“. די מענשען־ביהנען האָבען אָנגעהויבען מאכען האָניג פאר די גאנצע וועלט.

די ארבייט האָט געמוזט געטאָן ווערען מיט מעהר האסט, מיט מעהר ענערגיע, מען האָט אָנגעהויבען לויפען און יאָגען

איינער דעם צווייטען. עס איז געקומען א שפּארעניש און שטופּעניש, ביז אלע וועגען זיינען איינג געוואָרען, און מען האָט געמוזט שאפען א פערקעהר אונטער דער ערד. עס איז געבאָרען געוואָרען די אונטער־ד'רערדיגע אייזענבאהן, וואָס פליהט מיט דעם אמעריקאנער „איך האָב קיין צייט ניט“ אין עטליכע מינוט פון „קעפּיטיל גארדען“ צו די „בראָנקס“, פון איין ברעג שטאָדט צו דעם צווייטען.

מען האָט דורכגעהאקט א טונעל דורך די שטיינערנע ריפען פון „אלט־מאנהאטען“, כדי דער בלייכער טומלער זאָל זיך קענען גיכער צאפּלען און ווארפען אין אלע זייטען.

דער נייער אמעריקאנער איז מעהר בעשעפטיגט ווי זיין אָבגעמעקטער פאָרגענגער. ער איז גרעסער פון איהם, ווייל ער קען פון דער זעלביגער ערד ארויסקריעגען מעהר זאכען און אויסשניצען, און אויסקינצלען וואונדער איבער וואונדער, פון וועלכע דער רויטער יעגער האָט קיינמאָל ניט גע'חלום'ט.

דער אינדיאנער האָט ניט געפאָדערט פון דער וועלט מעהר ווי זיין באלדיגע נויטיגקייט. ער איז געוועזען גוט צו דעם באָדען, וואָס האָט איהם געגעבען לעבען, געלאָזט טרעטען אויף זיך, כאפען זיינע פיש און פאנגען זיינע חיות און עופות. ער איז געוועזען גוט צו דער נאטור און גוט צו זיך אליין. א ווילדער מענש... ער האָט ניט אויסגעהאקט די וועלדער און ניט אונטערגעגראָבען די ערד, וואָס האָט איהם אויף זיך געטראָגען.

דער איצטיגער אמעריקאנער אָבער נעהמט אלץ, וואָס ער ק ע ן און קען נ י ט קריעגען. ער בריה'ט זיך געגען יעדע זאך, וואָס שטעהט איהם אין וועג. ניט אומזיסט, זאָגט ער, האָט איהם די נאטור געגעבען א ווייטען בליק און א שטארקע פאנ־

טאזיע און ער בענוצט זיך מיט זיי צו קריעגען אלץ, וואָס זיין אויג זעהט און זיין כח הדמיון קען דערגרייכען.

דער ווייסער אונרוה וויל אין דער קורצער צייט פון זיין עקזיסטענץ אויפטאָן מעהר זאכען און דערגעהן מעהר סודות פיעל צייט און לעבען קענען איהם דערצו דיענען. דער איינגעוואנדערטער איד שטעהט אין דעם פּרט ניט אָב פון זיין יענקי־שכן. ער איז שנעל אריבערגעוואקסען די „גהעטאָ". זיין איינגעבאָרענער גייסט פון פאָרטשריט ווארפט זיך פאָראויס. „דו לויפסט, לויף איך אויך" און זיין קווארטאל האָט א „סאָבווייי", א אונטער דר'ערדיגע אייזענבאהן. איבער זיין גאס שפּאנען ריעזען־בריקען און אונטער זיינע טריט טרייבט דער בליץ דעם „אידישען" שנעל־צוג. די אידישע גאס איז נאָך קיינמאָל ניט געבליעבען הינטערשטעליג, זי האָט דעריאָגט...

אָבער דאָ קומט ערשט די פראגע: וואָס וואָלט געזאָגט דער אלטער אינדיאנער, ווען ער וואָלט געזעהן דעם עלעקטרישען רוח, וואָס פליהט ווי א „שווארץ יאָהר" מיט דעם ווייסען חכם?

וואָלט ער ניט וועלען בעסער ליעגען אונטער'ן שאָטען פון א בוים מיט זיין פיילענבויגען ביי דער זייט און קוקען אויף די שטערען? וואָלט ער ניט וועלען בעסער לעבען רוהיג און שטיל אויף דעם שטיקעל ערד, וואו ער וואָלט זיך געפינען? וואָלט איהם ניט געבלוטיגט זיין גרויס, שטארק, ווילד הארץ צו זעהען ווי מען האָט אויסגעהאקט די גרינע בוימער, צושמעטערט די מעכטיגע פעלזען־בערג און אויפגעשטעלט קאסטענס פון ליים און אייזען? קאסטענס, אין וועלכע מען יאָגט

זיך ארויף און אראָב אויף אונזיכערע מאשינען זוכען חיונה? אומעטיגע קאסטענס פון דרייסיג עטאזש, אָהן לופט, אָהן פויגעל, אָהן בלומען; קאסטענס וואו מען שפּארט זיך מיט עלענבויגענס און מען קען זיך ניט פונאנדערלאָזען אויף א פייערדיגען פערד וואָס אָטהעמט מיט גבורה און שוועבט מיט דער צופלאָכטענער גריווע איבער די גרינע פעלדער?

וואָלט דאָס אלטע נאטור־קינד געוואָלט זוכען ברויט אין א סוועט־שאָפּ, פּרנסה נעבען א שטופּ־וועגעלע, עשירות אויף דער בערזע, א נאָמען אין א צייטונג און אונשטערבליכקייט אין אן ענציקלאָפּעדיע? וואָלט ער געוואָלט ריזיקירען זיין לעבען אויף דער הויכ־באהן און קריכען ווי א קראָט דורך ד'רערד צו זוכען דעם חוב, וואָס די נאטור איז איהם שולדיג?

בעצאָהלט זיך ענדליך דעם ווייסען „האבון" זיין משוגענע לויפעניש אויף טויט און לעבען אויף די הויכע עטאזשען און אין די טיעפע מינעס? ברייננגט איהם ניט די שנעלע אייזענבאהן שנעלער צום קבר? לעבט ער ניט אָב גיכער, לעבענדיג אויף דער מאשין, און פערליערט ער ניט די שענקייט פון דער פרייער, אָפענער און ליכטיגער וועלט, זיך טומלענדיג אין דעם דומפּפען רעש פון דעם אומגעלומפּערטען ניו יאָרק?

האָט ער צייט כאָטש איין אויגענבליק זיך צו פערטראכטען אויף דער בלויער חופּה, וואָס שפּרייט זיך איבער נאטור און מענש ווי איבער חתן־כלה? קען ער זעהן, ווי דער אלטער גרינער דוב האלט אויסגעשפּרייט זיינע שמעקעדיגע הענד ווי א כהן גדול, צו בענשען גאָט און זיין בעשאף?

אָ, וואו נעהמט מען די מכשפה, וואָס זאָל אויפוועקען דעם אלטען אינדיאנער און אומקעהרען דעם מענש צו דער נאטור?

דער יקרות אויף פאפיער

עס איז א בלוטיגער יקרות אויף לעבענס-מיטעל! עס איז טהייער געווארען ברויט, מילך, פלייש, אייער, פוטער און פאפיער...

לאכט ניט, רבותי, וואס איך האב אריינגערעכענט פאפיער אין די לעבענס-מיטעל! איהר קענט אן דעם אזוי ווייניג אויסקומען ווי אהן אן אנדער עסענווארג, און אויב איהר בעגעהט זיך יא אהן דעם, איז אויף אייך א רחמנות...

איך וויים, איהר האט נאך קיינמאל ניט געגעסען קיין פאפיערענע פארפעל, קיין פאפיערענע קאטלעטען, קיין פאפיערענע קרעפלאך, ניט געטרונקען קיין פאפיערענע מילך, ניט פערזוכט קיין פאפיערענע בולקע מיט פוטער און ניט „געמאכט" קיין פאפיערענעם שנאפס — איך וויים, אז איהר עסט ניט און טרינקט ניט קיין פאפיערענע מאכלים און משקאות און דאך וויים איך, אז איהר מוזט האבען יעדען טאג אייער פאפיער, אז איהר שלינגט דאס זעהר אפט מיט די אויגען און קענט זיך אויף דעם קוים דערוווארטען...

שוין אבגערעדט דערפון, וואס איהר מוזט האבען יעדען טאג די „ריכטיגע פאפיערען", אויב איהר ווילט ריכטיג עסען, שוין אבגעזעהן דערפון, וואס א דוחק אין די „פאפיער-לאך" מיינט א דוחק אין אלץ — יא, אבגעזעהן דערפון, מוזט איהר האבען אייערע ספעציעלע פאפיערענע פאטראוועס. און זיי מוזען זיין גוט צוגעריכט, אט די דאזיגע פאטראוועס, מיט פעפער און מיט זאלץ, איהר זאלט פון זיי אמת הנאה האבען און זיך בעלעקען: „אוי, גוט, גוט, א מחיה! גיט אונז נאך א שטיקעל"!...

איהר האט צוויי מאגענס, רבותי, איינעם אין בויך און איינעם אין קאפ און דער קאפ-מאגען מוז האבען נאר פאפיערענע שפייז און די פאפיערענע כרעמזלאך טארען אויך ניט זיין געמאכט מיט פערשטונקענע אייער אדער פערדומפענע שמאלץ, ווייל דער אויבערשטער מאגען פערדארבט זיך אזוי שנעל ווי דער אונטערשטער...

פון א פאפיערענעם מיטאג, געמאכט אין א ביליגען רעסטאראנט, דאס רוב אין א „כשרה'ן", קענט איהר קריגען די פאפיערענע דיספעפסיע, רבותי, און גאט זאל שומר ומציל זיין פאר אזא קראנקהייט! איהר קענט חלילה ווערען הארט-לייביג אויפ'ן קאפ אדער פערקעהרט און אין קאפ איז שווער צו מאכען א קליסטיר.

אבגעהיט זאל מען ווערען!

איהר פערליערט דעם ה ע כ ע ר ע ן געשמאק און קענט מעהר קיין רעכטען מאכל, קיין פעטען, קרעפטיגענדען ארטיקעל און קיין אמת'ען לעקער-ביסען אין מויל ניט נעמען... דאס הייסט א קאטאר אויף די אויבערשטע כלים... דאן מוזט איהר זיך א ווארף טאן צו גלויבער זאלץ... דאן מוז מען אייך אנהויבען איינצוגעבען ביטערע פילען אום צו ראטעווען דעם מח...

ניט אומזיסט האָט די ענגלישע פּרעסע אויפגעהויבען אַזאַ געוואַלד געגען דעם יקרות אויף פּאַפּיער. זי ווייס, אַז דאָס איז איינע פון די נויטיגסטע לעבענס־מיטלען. אַזאַ יקרות קען חלילה פיהרען צו אַ פּאַפּיערענעם הונגער, אַ קאָפּ־הונגער, אַ גייסטיגען הונגער.

ווען מען בערעכענט ווי שווער און ביטער דעם אָרעמען אַרבייטער קומט אָן זיין ביסעל פּאַפּיער פאַר זיין ט ע ג ל י כ ע ן געברויך; וויפיעל מיה און קרבנות ער דאַרף דאָס ברייננען ביז ער קען זיך דערמיט אנפרעהען; מיט וויפיעל שונאים, מיט וויפיעל פּאַפּיערענע הינד און פערשיעדענע טמאים און יונגאַט־שעס ער דאַרף דאָס קעמפּפען, אום זיין פּאַפּיער אנצוהאַלטען—יאַ, ווען מען בעטראַכט דאס אַלץ, ווערט פון דעם יקרות אויף פּאַפּיער זעהר אומעטיג...

דער רעגיערונג, ווי עס זעהט אויס, קימערט דאָס ניט. זי איז נאָך דערמיט שטאַרק צופריעדען. אַ ראיה האָט איהר, אַז זי האָט געמאַכט טהייערער איהרע בירגער־פּאַפּיערען. זי האָט פשוט געמאַכט אויף זיי אַ מין טראָסט, און, ווי עס שיינט, וועט מיט דער צייט ווערען אויף זיי אַזאַ בלוטיגער יקרות, אַז אַן אָרעמאַן וועט זיי גאָר ניט קענען קריגען...

סיי ווי סיי, איך וואָלט שווערען, אַז דער פּאַפּיער־טראָסט האָט מיט זיין שוואַרצען אויפטהו אַ דאָבעלט־בריסטיגע כונה. ערשטענס, סתם צו שינדען די הויט פון צייטונגס־אַרויסגע־בער און ביכער־פערלעגער אום צו מאַכען מעהר געלד און, צווייטענס, צו פערהינדערען די אונגליקליכע, וואָס זיינען יעצט ביי זיי אין גלות, זיי זאָלען ניט קענען מאַכען דעם „פּאַפּיערענעם בריק“, אויף וועלכען משיח וועט קומען...

איז הייסט דאָס דערפאַר געוואָרען אַ יקרות אויף פּאַפּיער. קיין אַנדער סיבה פאַר דעם יקרות קען איך מיר ניט פאָרשטע־לען. דאַכט זיך מאַטעריאַל פאַר פּאַפּיער איז דאָ גענוג. קיין שמאַטעס פעהלט אונז ניט... מיר האָבען ב"ה אַ וועלט מיט אָניצעס, מיט לומפּען, מיט מיאוסע לומפּען פון כל המינים. לומפּען, פון וועלכע מען קען מאַכען פּאַפּיער און לומפּען, וואָס גיבען אַליין אַרויס פּייפּערס... און פּייפּערס גופא, וואָס זיינען שמאַטעס. לומפּיגע פּייפּערס און פּייפּערס פון לומפּען, עס איז אַ געוואַלד, וואָס מיר האָבען אין אַמעריקאַ!

דאָס גאַנצע אַמעריקאַנער פאָלק איז אַ ג ר ו י ס ע שמאַטע, וואָס מען קען צונויפדרעהען ווי מען וויל און פערשטעקען יעדע לאָך, אַ שמאַטע, וואָס ציהט זיך פון אַטלאַנטיק ביז דעם פּאַ־סיפיק און די רעדעל־פיהרער האַלטען עס נאָך אַלץ אין איין ציהען און שלעפּען ביז... ביז עס וועט אַמאָל אַרויסגעשלעפּט ווערען אין גאַנצען!

ניין, עס פעהלט אונז ניט קיין שמאַטעס. מיר האָבען אַ קאָנסטיטוציע, אַ פאָהן פון פּאַרפּעל מיט רימענס, געזעץ־ביכער, קאָנגרעס־ביבליאָטהעקען, מיר האָבען גענוג שמאַטעס, אוננוציגע שמאַטעס, וואָס וואָלטען געמעגט פערוואַנדעלט ווערען אין פּאַ־פּיער, פון מיינעטוועגען אפילו אין „אשר יצר פּאַפּיער“, אבי מען זאָל פון זיי עפּעס האָבען...

דער יקרות איז אַלזאָ ניט בערעכטיגט. און איך האַלט זיך ביי דאָס מיינונג, אַז דער יקרות אויף פּאַפּיער איז דער ערגסטער און איך שריי: מאַכט מיר אַ טראָסט אויף וואָס נאָר איהר ווילט: אויף מילך, אויף פּוטער, אויף אייער, אויף פליישׁ, אויף פּרוכט, אויף ביער, אויף טאַבאַק און אפילו אויף לופט,

פער'משפט מיך אויף ברויט מיט וואסער, נאָר מאכט מיר ביליג מיין פאפיער, מיין צייטונג, מיין בוך, מיין בראָשורע — מיין שרייב־געצייג און דרוק־געצייג, מאכט דאָס מיר ביליג און איך וועל ניט הונגערען!...

עס וועט קיינער מעהר ניט הונגערען!

מאכט מיר ביליג מיין פאפיער און איך וועל אזוי אָבקאָר־מענען, אָבפאשען דעם עולם, ער וועט ווערען אזוי שטארק, אזוי וואונדער־שטארק, אז ער וועט מויערען דורכברעכען, ער וועט צושמעטערען אלע אייערע טראָסטס, אייערע מעכטיגע שלעסער און ריגלען אויף די טהירען פון הצלחה...

איך קען דאָס פאָלק מחיה זיין מיט פאפיער פונקט ווי זיינע פערפיהרער קענען איהם דערמיט פער'סם'ען. פאפיער איז די הייליגסטע, די ניצליכסטע זאך אונטער דער זון. א הונגער אויף פאפיער איז א הונגער אויפ'ן פאָרטשריט, אן אנגריף אויף דעם שטארקסטען יסוד פון דער ציוויליזאציע, אן אָבהאלט צו די גאָלדענע צוקונפט פון דער מענשהייט...

וועה דאָס לאנד, וואו פאפיער איז טהייער און וואויל דאָס לאנד, וואו דאָס וואלגערט זיך אין די גאסען!

שמייסען*)

גערדאנקען וועגען ריטער אמאָל און היינט.

שמייסען, אָדער ניט שמייסען?

אָט דאָס איז די ברענענדיגע פראגע, וואָס בעשעפ־טיגט די ניו יאָרקער בילדונגס־בעאמטע.

די פראגע האָט שוין אייגענטליך א באָרד, דען שוין פון לאנג ווי דער ה י נ ט ע ן פון די געזעלשאפט קימערט אונזע־רע ערציהער מעהר ווי איהר פאָרטשריט...

אין אמת'ן!

ריטער זיינען דאָ, אין ו ו אָ ס צו שמייסען איז אויך דאָ, פ א ר ו ו אָ ס צו שמייסען קען מען געפינען און ו ו ע ר עס זאָל שמייסען וועט ג ע ו ו י ס זיין, עס פרעגט זיך נאָר איין פראגע:

צי זאָל מען?

איז דער תירוץ:

פאר וואָס זאָל מען ניט?

---

*) צו דער פראגע אויב מען זאל געברויכען קערפערליכע שטראפע אין די פאָלקס שולען.

די פֿאָלקס־שולען זיינען דאָך געמאַכט געוואָרען צו ערציהען די יוגענד, איך מיין ניט די „אידישע יוגענד“, וואָס וואָלט נאָך אויך געמעגט געהן אין חדר און כאַפּען שמיץ...

יאָ, די שולען, זיינען צו ערציהען די יוגענד, נו, דאַרף מען זי ערציהען עס זאָל לוינען, מען זאָל שפּעטער קענען ציהען פֿון איהר א נוץ...

למשל!

אָט קומען שוין הונדערטע טויזענדע קינדער טויט הונגעריג אין די שולען בעטלען א בולקע מיט א גלעזעל וואַרעמס, דערצו דאַרף זיי נאָך די שול איינגעוואוינען צו קלעפּ און ריטער, נאַטירליך, וועלען אונזערע בעלי בתים, אין דער גאַנץ נאָהענטער צוקונפט, האָבען א בעטלערשע, קנעכטישע מענשהייט, וואָס וועט דיענען מיט שמחה און ניט פיהלען איהר וועהטאָג און חרפּה.

בכן, דאַרף מען שמייסען.

פרעגט זיך ווייערער:

טאָמער ניט?

עס איז אפשר ניט כדאַי צו פיעל בעקאַנט צו מאַכען דעם עולם מיט דעם כח פֿון קאַנטשיס, ווייל זעהענדיג, וואָס פאַר א גוטע זאַך דאָס איז, קען ער ענדליך פאַלען אויף דער זעהר ניט געוויינשטער המצאה אָבצושמייסען די שמייסער...

דעמאָלט וועט טאַקע זיין מיט אַן אמת א י ן וו אָ ס צו שמייסען און פ א ר וו אָ ס צו שמייסען... דעמאָלט קענען נאָך די אייביג געשמיסענע אַרום פֿון גערודלד און זיך אָברעכענען מיט זייערע רוצחים פאַר דער גאַנצער צייט פֿון בעליידיגונג און יסורים...

דאַרף מען הייסט דאָס ניט שמייסען.

פרעגט זיך אָבער ווייטער:

ווי קען מען דאָס לאָזען איין דור נאָכ'ן אנדערען זיך האָרעווען אין אזא פּרייהייט, אזא אָפּערקייט, אָהן א שטיקעל רוט און אָהן א ברעקיל מורא?... דאָס איז דאָך אַן אונגליק פאַר'ן לאַנד... דאָס וואַקסט דאָך א וועלט אָהן א שום אויבער האר... ווען מען זאָל אַלץ לאָזען אזוי געהן ווייטער און ווייטער וועלען נאָך די קהל'שע „מלמדים“, די בילדדונג־„אפּרייטערס“ און די אַלע איצטיגע „ערציהער“ אונזערע מוזען אָבגעבען זייער קנעלונג...

מען דאַרף ניט קוקען אויף אייראָפּא. וועמען אַרט איצט א רוססאָ, אָדער א פּעסטאַלאָצי מיט זייערע אַמאָליגע תורות? זיי האָבען געשריעבען זייערע שול־געזעצען פאַר לענדער, וואו מען האָט זייט הונדערטע דורות געהאַלטען אין איין שמייסען, אין איין קאַטעווען האָט עס נאַטירליך געפּאָדערט מען זאָל דאָס אויפהערען, אום ניט צו פערשמייסען די פעלקער אויף טויט...

דאָ, אין אמעריקא אָבער, האָט מען גאָר פערגעסען, אז עס איז דאָ אזא זאַך ווי א רוט, דער „חדר“ ווערט אַלץ פרייער, חוצפּה'דיגער, די קונדסים ווילען ניט ליידען צומאָל קיין קרומען קוק, קיין שום סטראַשונאָק... ווי גיך דו זאָלסט אויפהויבען געגען זיי א י י ן האַנד, הויבען זיי צ וו ו י'...

מוז מען אַלזאָ יאָ שמייסען.

איז די קשיא:

זאָל זיך אָנהויבען דאָס שמייסענים פֿון אונטען, פֿון די „דרדקי“ חדרים, פֿון די ניעדריגע קלאַסען, זאָל מען בלויז שלאָגען די קליינע, די שוואַכע, די אונבעהאָלפענע, אָדער מען זאָל

געהן אַ ביסעל העכער און מכבד זיין די גרעסערע, די העכערע, די שטאַרקערע, די כלומר'שט יחסן'דיגע אויך?...

נאָך מעהר:

זאָל מען שמייסען די זכרים אליין, אָדער די נקבות אויך? אפשר זאָל מען זיי אין דעם פּרט געבען גלייכע רעכטע?...

איז די פראַגע אויב די גרעסערע וועלען זיך לאָזען און אויב די נקבות וועלען געהן צום ביינקעל? מעגליך, אַז זיי וועלען פּראָטעסטירען, אַז זיי וועלען זיך שעהמען. אָבוואָהל אין אַ רציחה־סקוהל איז קיין זאַך קיין שאַנד ניט.

דאָרט, וואו דער קאַנטשיק איז לעהרער איז די שאַנדע „פּרינציפּאַל", און אָרימע מיידלאַך וועלען שוין ארויס פון אַזעלכע שולען אָהן בושה, גרייט זיך צו לייגען פאַר יעדען לומפּ מיט אַ רוט...

היינט געה, הויב אָן צו מאַכען אַ קאָזאַצקען קאָדעקס פאַר פרייע פאָלקס־שולען! פאַנג אָן פערפאַסען אַ פרישע „קאָנסטיטוציע" מיט שמיץ־תקנות, מיט דינים און סיגים ווי צו שמייסען, וועמען צו שמייסען, ווי לאַנג צו שמייסען און פאַר וואָס צו שמייסען.

די שמייסעריי איז אייגענטליך זעהר אַ קאָמפּליצירטער, פערדריידעלטער און פערפּלאָנטערטער עסק. שמייסען איז דאָך אין תוך גענומען ניט דאָס לעצטע וואָרט פון דער פּעדאַגאָגיע. אלא וואָס דען? מען מוז! עס איז אין ברירה, אום צו פערהיטען שפּעטערע סכנות... דאַרף מען דאָך אָבער זעהן גערעכט צו בלייבען פאַר די טאַטעס פון די קינדער... פאַר די וואָס ליעבען זיי, וואָס לייגען דאָס לעבען פאַר זיי, וואָס אָפּפערען זיך פאַר זייער גליק... די גוטע, געטרייע טאַטעס גלויבען ניט אין

תורה מיט בוכטשעס און זיי וועלען געוויס מיט'ן גוטען ווילען ניט צושטימען דערצו...

דאַרף מען הייסט דאָס ניט שמייסען.

איז וויעדער אָט וואָס:

קוים האָט מען אָנגעהויבען צוריידען וועגען שמיץ, איז שוין אַ מורא דאָס ניט דורכצופיהרען, כדי די קינדער זאָלען ניט כאַפּען פערשטעהן, אַז מען האָט מורא פאַר זיי... גאָט זאָל שומר ומציל זיין וואָס דערפון קען ארויסקומען!

שמייסען מוז ערלויבט ווערען!

מענשען מוזען זיך ערציהען אויף אַ נאַטירליכען אופן און די נאַטור שמייסט. זי שוינט ניט קיינעם, אפילו ניט איהר שענסטע און ערהאַבענסטע בעשעפענים. קוים זינדיגט עס, קריעגט דאָס שמיץ.

שמיץ איז אַ הייליגע זאַך, שמיץ האַלט דעם זינדיגען מענשען אין זיינע גרענעצען און לאָזט איהם ניט ארויסגעהן צו פּיעל לתרבות רעה. שמיץ דערמאָנען דעם בעל עולה, אַז ער טאָר צו ווייט ניט קריכען. שמיץ זיינען זעהר אָפט בעסער ווי קושען, ווייל קושען קענען אמאָל זיין פאַלשע, אָבער שמיץ זיינען אייביג אמת... ניט אומזיסט האָט שלמה המלך געזאָגט: „חושך שבטו שונא בנו", „ווען דו בעהאַלסט דיין רוט, טוסטו דיין קינד ניט גוט"... און ווער ווייס נאָך די ניצליכקייט פון אַ רוט בעסער ווי אַ מלך? ער ווייס, אַז מען קען קיין מאָל ניט בלייבען ביי די „גאָלדענע רוט", די „שרביט הזהב", ווען מען האָט ניט אַן אייזערנע רוט, אָדער אַן אנדער מין רוט, אַבי אַ רוט, וואָס שמייסט... פאַרפאַלען, דער מענש מוז זיך ערציהען אונטער דעם שאַטען פון אַ ראַפּניק...

מוז מען הייסט דאָס יאָ שמייסען.

שטעלט זיך ווייעדער א קשיא:

שמייסען איז אן ארבייט. שמיץ מיינט א נייע הוצאה פאר דער רעגיערונג... עס שמייסט זיך ניט אליין, פונקט ווי עס לערנט זיך ניט אליין. דאָרט, וואו מען וויל איינפיהרען די רוט מוז מען זיך לאָזען קאָסטען... אמת, די רעגיערונג סטארעט זיך מיט אלע כחות צו בעשאפען שטענדיג נייע עמטער פאר איהרע פריינד, דאָך געה בעשטים איינעם פאר א שמייסער! מאַך א „סיוויל סוירוויס" און אן עקזאמען פאר שמייסענים! דאָס וועט דאָך עפּעס אויסקומען משונה ווילד.

פערקעהרט ריידענדיג איז דאָס אפילו ניט אזא געפעהרליכע זאַך. אלא־מאי א תליון? מיט וואָס וואָלט אן עקסטרא שול־שמייסער געוועזן ערגער אָדער מיאוס'ער ווי דער וואָס היינגט, קעפּט אָדער עלעקטריזירט? פאר וואָס זאָל טאקע ניט האָבען יעדע פאָלקס־שול איהר אייגענעם תליון?... ס'הייסט, ניט קיין אמת'ן תליון, חלילה, ניט קיין שארף־ריכטער, נאָר אזוי גלאַט איינעם, וואָס זאָל קענען שניידען, אז בלוט זאָל רינען.

קאנדידאטען פאר אזא אמט וואָלטען זיך געפונען מעהר ווי גענוג. איבערהויפּט ווען דאָס זאָל נאָך טראָגען דעם דיפּלאָמירטען טיטעל „לעהרער". האָבען מיר ניט דאָקטוירים, אדוואָקאַטען, מיליטער, סופרים־קאָורט ריכטער, וואָס הרג'ענען מענשען נאָר דערפאר, וואָס מען ערלויבט דאָס זיי און מען בעצאָהלט זיי? און האָבען מיר אפילו איצט ניט גענוג „לעהרער", פאָלקס־לעהרער און פאָלקס־פיהרער, וואָס וואָלטען בעסער געפּאסט אלס שמייסערם? טאקע אָט די דאָזיגע „לעהרער" מאכען דאָס חן'דלעך צום קאנטשיק...

קיין אחריות, געלד און א הכשר קענען שאפען אפילו א „שווארצע מאה", א פינקערטאָן ביוראָ, בפרט נאָך אזעלכע, וואָס זאָלען שמייסען שלעכטע און אונגעהאָרכזאמע... עס זיינען דאָ פּראָפעסאָרען, רבנים, גלחים, געלעהרטע, וואָס גריבלען זיך אריין אין די פילאָזאָפיע פון א צוהאקטען הינטער־טייל און ווייזען אויף ווי עס שטעקט אין דעם דער סוד פון לעבען און דער גליק פון די צוקונפט... זיי ווייזען אויף ווי אלץ מוז קומען הינטער ארום; ווי דאָס אמת־שענע און אמת־גוטע ליגט שטענדיג פון הינטען און ניט פון פאָרענט; ווי גאָט אליין האָט געזאָגט צום טאטען פון די נביאים „וראית את אחורי" כלומר: און דו וועסט זעהן... מיין פאטילניצע... אָדער ווי דער „נעים זמירות ישראל", אונזער חי וקים'דיגער דוד'ל האָט געזאָגט: „אחור וקדם יצרתני", ס'הייסט, „און דו האָסט מיר בעשאפען א הינטען און א פאָרענט", בכן, קומט דער הינטען צום ערשטען...

נישט קשה. מען קען שוין געפינען אי ווער, אי פאר וואָס צו שמייסען. די פראגע איז נאָר צו די צייט איז שוין טאקע געקומען דאָס אָנצופאנגען. א סברה, אז ווען דאָס וואָלט שוין געהאלטען דערביי, וואָלט מען געשמיסען און ניט גערעדט. משמעות, אז מען שמייסט ניט, מוז מען נאָך א ביסעל אונטערווארטען. ווען א מדינה נעהמט זיך צו דער רוט, מוז זי זיך פריהער צוגרייטען, פערפעסטיגען, אז די געשמיסענע זאָלען זיך ניט קענען אזוי לייכט בריקען און אויסהאקען די צייהנער...

נו, טאָ ווי בלייבט?

וועט מען יאָ שמייסען אָדער ניט שמייסען?

דאָס וועגד'ט זיך אָן אייך, רבותי...

פערגוואלטיגט

גערֿאנקען וועגען אמעריקאנישען שווערען קריזיס פון דעם יאָהר 1907.

פאפא, וואס איז א קריזיס?

— עס איז ניטאָ וואָס צו עסען.

— פארוואָס איז ניטאָ וואָס צו עסען?

— ווייל עס איז ניטאָ קיין ארבייט.

— פארוואָס איז ניטאָ קיין ארבייט?

— ווייל מען האָט צופיעל אויפגעארבייט.

— פארוואָס האָט מען צופיעל אויפגעארבייט?

— ווייל די ארבייטער האָבען ניט קיין שכל.

— פארוואָס האָבען זיי ניט קיין שכל?

ווייל... ווייל... דריי מיר קיין קאָפּ ניט! פרעג יענעם א י ד ע ן, וואָס שרייבט וועגען קריזיסען!...

— פארוואס עפּעס יענעם אידען?

— ווייל ער איז א פּראָפעסאָר...

— פארוואָס איז ער א פּראָפעסאָר?

— ווייל... ווייל... איך ווייס ניט, טשעפּע זיך אָב און לאָז מיך צורוה מיט דיינע קשיות!

אָט אזוי האָט זיך דאָס אָנגעג'נגע'ט אָן מיר ווי א פעך מיין קלענערע מיידעל און האָט מיך ניט אָבגעלאָזט.

געה, דערצעהל איהר פארוואָס די ארבייטער האָבען קיין שכל ניט, פארוואָס אין אמעריקא איז דער א „פּראָפעסאָר", יענער א „גאון", יענער־יענער — א „דיכטער", יענער־יענער־יענער — א „קריטיקער" און פיער מאָל יענער — א „דאָקטאָר" און פינף מאָל יענער — א „רעוורענד"... געה, גריבעל זיך אריין מיט איהר אין די פּסיכאָלאָגיע פון אמעריקאנער „בלאָף", אין די טיעפע פילוסופיה פון דעם ארבייטער'ס נארישקייט! ע ל ט ע ר ע פון איהר פערשטעהען דאָס ניט, וועט ז י דאָס פערשטעהן!...

און, אז איך וועל שוין גאָר אויסגריבלען דעם אמת וועגען די איצטיגע פינסטערע פערדרייענים, וועט קומען א'ן אנדערער און ארויסגראָבען פון דעם זעלביגען מקור א'ן אנדער אמת... דער גוטער יאָהר ווייס וויפיעל אמת'ן דער אמת האָט אום צו דערגעהן דעם אמת'דיגען אמת אויף א'ן אמת! דערפאר האָב איך אויסגעקליעבען דעם גרינגסטען אמת פון אלע אמת'ן אלס א תירוץ פאר מיין מיידעל, און אויס נויט, גלויב איך, קען דאָס דיענען אלס א קורצער תירוץ פאר אלעמען.

— וואָס איז א קריזיס?

— עס איז ניטאָ וואָס צו עסען.

היינט געה לייקען דאָס מיר אָב!

דאָס איז אפשר א יונ'ישער תירוץ, אָבער דאָך א ריכטיגער. ווען איהר לאָזט זיך אריין מיט א הונגעריגען יון אין פּלפּול ערקלערט ער אייך קורץ און שארף „נאשטא מניע פיזיקא

קאגדא חליעבא ניעט", דאס הייסט, ווי בערל דער פיסקאטער וואלט זיך אויסגעדריקט:

וואס געהט איהר מיר זאגען
אויף א פוסטען מאגען?
איך דארף דאס אויף קלאגען!

איז הייסט דאס די גאנצע חקירה וועגען קריזיסען נאר גוט נאך א גוטען סטייק מיט א גלעזעל ביער; ביי א ליידיגען טיש מיט ברעקלעך פון א אייער־נעכטיגען פאמפעניק קריכט דאס ניט אין מח — און נאר א קליינע מיידעל קען דאס יעצט לוינען וועגען דעם צו שמועסען. די גרויסע אבער האבען געדארפט פאלגען די עצה פון יענעם „קוועק" דאקטאר, וואס האט געהייסען נעמען זיינע מאגען־פילען מיט א חודש פריהער איידער דער בויך פאנגט אן וועה צו טאן כדי צו פערהיטען עצירות... ווען דער עולם דער גולם וואלט זיך אינטערעסירט מיט קריזיסען איידער זיי ברעכען אויס, וואלטען זיי אבגעבראכען געווארען איידער זיי וואלטען אויסגעבראכען. און מען וואלט יעצט פערשפארט וועגען דעם צו ברעכען א מח.

אצינד אבער איז פערפאלען. עס איז א קריזיס. קיין נפקא מינה פון וואנען ער קומט, ער איז דא און דרייענדיג מיט'ן גראבען פינגער קען מען זיך פון איהם ניט אויסדרייען. פראפעסארען מיט קאפעדרעס און „פראפעסארס" אהן קאפעררעס און אפילו אהן קאפע און אהן טעדרעס וועלען איהם איצט אויך ניט פערטריבען מיט זייער חקרנות. ער מוז זיך אויסשטעהן ווי א „גוט אויג", ווי א'ן עין הרע און אוועקגעהן פון זיך אליין.

און ווי איז ער דאך געווארען אט דער שד פון דער נייער צייט, דער בייזער גייסט פון דער ציוויליזאציע? ווער האט איהם בעשאפען און אריינגעלאזט דעם געפעהרליכען אקטאפוס אין דעם שווארצען ים פון אונזער עקאנאמישען לעבען?

ווער?

ביידע האבען איהם בעשאפען: די גייציגקייט און די אונוויסענהייט. ער איז דאס טרפה קינד פון שענדליכע אומשטענדען, דער ממזר פון א פאלשע פאליטישע עקאנאמיע. צוויי האבען איהם בעשאפען: קאפיטאל האט פערגוואלטיגט ארבייט און עס איז געבארען געווארען א קריזיס...

יא, ער האט איהר געשענדעט! מיט גוטען; מיט ליעבע, זיסע רייד'לאך האט ער איהר געשענדעט. אנגע'שכור'ט האט ער איהר מיט א כעמישע „פראספעריטי", ער האט איהר אריינגעגאסען אין דער גלאז פון געבלאפטע הצלחה די „נאק אוט" טראפענס פון פערטומלענדע צופריעדענהייט, זי האט געטרונקען און האט איינגעשלאפען... און ער האט איהר רואינירט...

און יעצט?

יעצט טראגט זיך די פערפיהרטע מיט איהר שאנדע און וועהטאג און קען זיך דערפון ניט בעפרייען. איהרע אייגענע זינד פערפאלגען איהר, איהר לייכטזיניגער גלויבען איז איהר גיהנום. דער פערפיהרער אבער לייקענט זיך און אט איז וואס ער זאגט:

א שכור'ניצע, אויף מיינע נאמנות א שכור'ניצע. ווער וויים ווער עס האט איהר איבערגעפיהרט? איך בין ניט שולדיג. ביי מיר האט זי פערדיענט לויטער גליקען... זי

האָט יעצט א קריזיס, ווער ווייס פון וועמען!... זי האָט זיך די לעצטע צייט אנגעהויבען ארומשלעפען מיט פערדעכטיגע מענשען, מיט סאָציאַליסטען, אנארכיסטען, יוניאָן־מאַכער, רעוואָלוציאָנערען, אפיקורסים און פערשיעדענע רעפאָרמער און פרייע יונגען... הפקר יונגען און זיי, אַט די ממזרים, האָבען איהר איבערגעפיהרט... אָבער איך, נישט קשה, זאָל זי מיך נאָר איבערבעטען, פאָלגען וואָס איך זאָג איהר און אזא יאָהר אויף א י ה ר ווי זי וועט הנאה האָבען... אַט וויל איך איצט לויפען פאר פרעזידענט, זאָל זי נאָר שטימען פאר מיר און איך וועל איהר בעפרייען פון דעם באסטרוק... איך בין רייך און קען אלץ אויספיהרען. באלד נאָך די וואהלען ווערט זי ווידער א „ליידי“, קיינער וועט גאָר ניט וויסען און געדענקען וואָס מיט איהר איז געשעהן, אפילו זי אליין אויך ניט... אלץ וועט פערגעסען ווערען ווי אין טיעפען ים אריין. זי וועט זיך ווידער אויספוצען אין א טשיפעק מיט שטראוספעדערען... אין א יאפאנעזער קאָמאָנא מיט גאליינדלאך, מיט א „באָסעל“ פון הינטען און א פראנצויזישען קאָרסעט פון פאָרענט... זי וועט אָנהויבען געהן אין טהעאטער און אויספאָהרען אין קוני איילענד, אין גלען איילאנד, אין סטייטען איילאנד און אומעטום וועט זי ספענדען „ניקעלס“, טרינקען ביער, זופען זאָדא־וואסער, כליאָבען עפעל־קוואס און פערבייסען מיט לעקעך און צוקערקעס... דערווייל, געוואוינליך, דערווייל מוז זי ליידען ביז איז וועל אויסגעפינען וואו איך האלט מיט איהר, שפעטער אָבער וועט זי זיין „אָל רייט“. דאָס אלץ איז איהר אייגענע שולד...“

אַט אזוי טענה'ט דער אמת'ער טאטע פון דעם יעצטיגען גרויסען פאָלקס אונגליק, ווארפענדיג זיין שולד אויף אונשולדיגע. און א ר ב י י ט, וועלכע שוידערט יעצט אין אונבעהאָלפענקייט און שלעפט זיך אום מיט הונגער־פאָהנעס איבער די גאסען, יאָ, א ר ב י י ט, די בערויבטע און פערפיהרטע א ר ב י י ט, מאכט טאקע הכנות איבערצובעטען איהר געמיינעם שענדער, זי זאָטעלט זיך איהם צו קרוינען אלס איהר פרעזידענט, איהר אויבער־האר און איהר פערזאָרגער, זי קלייבט זיך ווידער איהם צו ווייזען איהר טריישאפט, איהר צוטרויען, איהר איבערגעבענהייט מיט לייב און לעבען.

און צואוואָס?

אום ווידער צו האָבען א „ניקעל“ אויף לעמאָן וואסער...

אַט אזוי איז זי געפאלען די פיעל בעזונגענע, דער שטאָלץ און די ליכט פון די וועלטען. אזוי איז זי געזונקען, די הימעלשע, אין דעם זומפ פון מענשליכען גוואלד, און אזוי וואנדערט זי, די אונשטערבליכע, אין ערד'ס יאָמער, אויסגעניצט פון שענדליכע. אַט דאָס איז ז י, די א ר ב י י ט, וואָס טראָגט איהר אונבעלוינטע טהעטיגקייט דורך די דורות, בעגלייט פון עלענד און בעגריסט פון עזות.

דאָך ווידער דאָס אייגענע.

אַט די אלע רייך קענען ניט פעט מאכען דעם טאָפ און ניט פול מאכען דעם ברויט־קאָרב, און עס איז א ביטערער רחמנות אריינצוקוקען אין א'ן ארבייטער'ס א קיך, וואו די כלים שטעהען ווי מצבות נאָך טוידטע מאָלצייטען. די קיך און די פאבריק האָבען יעצט איין פנים. דאָרט רוהען די מאַשינען און דאָ — דאָס עס־געשיר. ווען עס דרייט זיך ניט

דאָס רעדעל קאַכט זיך ניט דאָס טעפּעל, איין כח בעוועגט זיי ביידען. איין „נשמה“ בעלעבט דעם ראָד און דעם טאָפּ. די מאשין און די סקאווראָדע, ווען עס דאמפּפט די פעקטאָרי שמעקט דער פּאָלומיסאָק און ווען עס פייפען די פאבריקען — פּרעגעלט זיך דער קוגעל־טאָפּ.

יעצט אָבער איז א קריזים.

— וואָס איז א קריזים?

— עס איז ניטאָ וואָס צו הערען.

אונזערע מכשפים

די „שוואַרצע גבורה“ פון א בעזים.

גטהע'ס ליעד „דער צויבערלעהרינג“ דערצעהלט, ווי א מכשף'ס א לעהריונג האָט אמאָל בעשוואָרען א בעזים ער זאָל ברייינגען וואסער און האָט ניט געוואוסט ווי צו בעשווערען דעם בעזים ער זאָל אויפהערען.

דער קליינער צויבערער איז געוואָרען אזוי צושראָקען פון דאָס וואסער, וואס האָט שיער פערפלייצט דאָס הויז, אז פאר גרויס פערצווייפלונג האָט ער צובראכען דעם בעזים איבער העלפט.

אָבער דאָס האָט די זאך נאָך פערערגערט, דען ביידע האַלבע האָבען גענומען טראָגען וואסער. דאָס האָט אזוי לאנג געדויערט ביז דער ריכטיגער מכשף, דער מייסטער, איז געקומען, און מיט איין וואָרט איז דער בעזים ווידער געשטאנען אין ווינקעל.

אונזערע פינאנס־מכשפים פון אמעריקא האָבען אויך געמאכט דעם זעלביגען קונץ, וואָס יענער „צויבערלעהרלינג“: זיי האָבען געהייסען זייער „בעזים“ ברייינגען וואסער פאר זייערע

אקציעס און ער האַט אַנגעגאַסען אזוי פיעל וואסער אין די „סטאקס“, אז דאַס גאנצע לאנד האלט אין פערפלייצט ווערען.

פאר גרויס פערצווייפלונג האַבען זיי אזוי געמאכט, אז זייער „בעזים“ האַט „געבראַכען“, אַבער דאַס האַט די וואסערדיגע אקציעס נאַך וואסערדיגער געמאכט און מיליאנען מענשען טרינקען זיך...

עס איז אַבער א גרויסער אונטערשייד צווישען געטהע'ס בעזים און אונזערען.

יענער בעזים האַט כאַטש געטראַגען דאַס וואסער אומזיסט, ער האַט געשלעפט די עמערס ניט וויסענדיג וואַס ער טוט, וועהרענד אונזער „בעזים“ האַט געארבייט מיט א חשבון, מיט אן אויסרעכענונג, מיט תשבורות...

פאר יעדער עמער וואסער האַט ער גענומען אן עמער בלוט פון פאַלק אזוי, אז די מדינה האלט אין פערבלוטען צוליעב דעם שווארצען וואסער־כשוף.

נאַך מעהר!

ווען יענער גולם איז געוואָרען צוריק א בעזים, ער איז געקומען צו זיין נאָרמאלען צושטאנד, האַט ער געטאַן א ניצליכע מלאכה, ער האַט אויסגעקעהרט דעם שמוץ און געדיענט די ריינליכקייט, ווען אונזער מחבל וועט אַבער ווידער ווערען וואַס געווען, דאַן וועט ער, ווי דער ענגלישמאַן זאַגט, ניט „קעהרען“ פאר קיינעם, נאר פאר זיינע מכשפים, פאר די שווארץ־קינסטלער.

דער גוטער, אלטער בעזים וועט ווידער אריינקעהרען צו זיינע בעלי בתים די קהל'שע עטליכע גראַשען. די בערזען־צוויבערער וועלען מאכען אזא „קונץ“, אז דער בעזים זאַל קעה־

רען פון קעשענע אין קעשענע, פון דעם פאַלקס קעשענע אין זייערע.

יאַ, מיר ווערען דאַ געפיהרט פון א באנדע בלענד־מאכער, א מין אינדישע פאקירען. דאס קען מען זעהן דערפון, וואס די וועלט האַט א טעות אין אונזער מדינה. אלע שרייען „אמעריקא איז א גאַלדען לאנד“ און מיר אליין מיינען אויך אזוי. צום סוף האַבען מיר ניט אויף מיטאַג. דאַס ווייזט, אז מען האַט אונז פערבלענדט די אויגען, מיר זעהען ניט וואַס מיר זעהען.

א האַהן טראַגט א שטרוי און מיר מיינען, אז ער שלעפט א יאטקע־קלאַץ...

מיר זיינען פער'כשופ'ט.

מיר נעמען אַן פאַליטישענס פאר מענשען, טראַסט קאַמפאניעס פאר זיכערע באנקען און די בערזע אלס א מיטעל צו הצלחה.

מיר זיינען פערבלענדט!

און אַט די אלע שווארץ־קינסטלער אונזערע, וואַס פערוואנדלען אונז כלומרשט זאמד אין פערל, שערבלאַך אין דימענטען, וואסער אין שמן זית און בלאָטע אין „גאַלד“, — אַט די אלע געניטע פייקערס קענען ניט פערוואנדלען א „מוף־צעטעל“ אין א „רענט־רעסיט“, צוריסענע פלודערען אין גאנצע, א „סלעק־אַפּערייטאַר“ און א זאטען יונגען מאנטשיק און א דומפּפע טענעמענט הויז אין א געזונדען וואַהן־פלאַץ.

בלענד! בלענד! בלענד!

מיר לעבען יעצט דורך א מעשה פון טויזענד און איין נאכט. א כשוף־מעשה מיט גאַלדענע שלעסער און גזלנים...

מען האָט אונז אריינגעוואָרפן אין א זעלטענעם כשוף, פון וועלכען מיר פאנגען זיך ערשט אָן אויסטשוכען. דער מבול פון די וואסערדיגע אקציעס, וואָס דער בעצויבערטער בעזים האלט אין איין שלעפּן, האָט אונז געוויעזען וואו מיר זיינען אין דער וועלט.

מיר האָבען דאָך ענדליך דערזעהן!

דאַרף מען יעצט דעם ריכטיגען מכשף, דעם מייסטער, וואס זאל קענען בעהערשען די גייסטער און מאכען אונשעדליך דעם „בעזים“, איז נאָך אָבער דער מכשף ניט געקומען, מען זאָגט, אז ער געהט שוין, דאָך איך זעה איהם נאָך ניט...

זיצען יעצט די פערבלענדער טעג און נעכט און קלערען ווי צו מאכען א בריק, א „זיכערען“ בריק איבער דעם מוטנעם וואסער, וואָס זייער פערזעהענים האָט אָנגעשלעפּט; א בריק, איבער וועלכען די מאסען זאָלען ניט מורא האָבען צו געהן צו זיי... א בלענד־בריק, וואָס זאָל זיך כלומרשט מעהר ניט איינברעכען און ניט אריינוואַרפען קיינעם אין דעם געפעהרליך טיעפען תהום פון זייער צויבעריי.

ווייס שוין אָבער די וועלט, אז דאָס איז כשוף, האָט זי זיי מורא צו געטרויען. איז גרויסע צרות. די מענשען האָבען פערלאָרען די אמונה אין זייערע פּאָקוסניקעס, די קלאָגעדיגע „קאפּיטאנען פון אינדוסטרי“ און אנשטאָט צו לייגען זייערע עטליכע אָבגעשפּאָרטע טאָלער אין באנק, לייגען זיי דאָס אין מאטראץ. דאָרט איז דאָס, וואָס אן אמת, ניט זיכער פון פייער, דאָך פון וואסער איז דאָס געזיכערט, עס איז „וואסער־פּרוף“, סיידען איינער וואָהנט נעבען רבונו של עולם און עס רעגענט איהם אריין דורכ'ן דאך... זאָנסט איז דער מאטראץ „אָל רייט“. און די וואנצען קען מען אויך גיכער טרויען ווי די גרעסטע טראָסט קאָמפּאניע...

א וואנץ וועט ניט אָנזעצען, ניט אנטלויפען נאָך קענעדע, און וועט ניט שפּעקולירען אין וואָלל סטריט. א וואנץ איז אפשר ניט אזא חן'עוודינער באנקיר, מען וועט איהם אפשר ניט וועלען האָבען פאר קיין גאסט אין ניו פּאָרט, דאָך איהר זייט זיכער מיט אייער ביסעל מזומן. ער ווערט אָפּט מיט אייך א גוטער ברודער, ער וועט אייך אריינקריכען אין בוזים, אָבער ניט אין קעשענע... ער וועט אייך א ביס טאָן, אָבער ניט דער'הרג'ענען.

וואנצען און טראָסט קאָמפּאניעס, עס איז קיין פערגלייך! די ערשטע זיינען געוויס עהרליכער.

איך שטעל מיר פאר מיט וואס פאר א גדולות די וואנצען קוקען דאָס יעצט אראָב אויף אונזערע באנק־פּרעזידענטען און זיי זיינען טאקע גערעכט אויך, ווייל זיי געטרויט מען און די פּרעזידענטען ניט.

איך שטעל מיר פאָר ווי אן אָנגעזעהנער, בכבוד'ער וואנץ, אפשר א „רעוורענד“, קריעכט ארויף ביי א ביגלער אויפ'ן מאטראץ, וואו עס ליעגען פיער הונדערט דאָלאר מיט א לונגען־פעהלער און האלט אָט אזא מין דרשה:

„ליידיעס און דזשענטעלמען!

איך בין אייך געקומען זאָגען בין איך, אז איהר דארפט ניט זיין געפאלען ביי זיך, דארפט איהר ניט. אמת, איהר זייט ניט קיין שמעקעדיגע בעלי בתים און בעלי בית'טעס, דאָך מאכט איהר נאָך אלץ ניט אזא עפּוש אין לאנד ווי די די גרויסע פינאנסירען... איהר ליעגט פערקראָכען אין פינסטערע שפּאלטען און זעהט ניט אָן די ליכטיגע זון, דער־

פאר אָבער האָט איהר די עהרע צו וואכען ווען אנדערע שלאָפען... איהר בעלאנגט צו די ביי־נאכטיגע, איהר האָט אַן אייגענע מלוכה פאר זיך, האָט איהר. זאָגט, ברידער און שוועסטער! איז שוין אייערער א קאסירער ווען עס איז אנטלאָפען מיט פרעמדע געלד? האָט איהר שוין ארויסגעלאָזט צווישען עולם וואסערדיגע אקציעס? האָט שוין אייערער א רב ווען עס איז געגעבען א הכשר אויף טאמאני האָל?... האָט שוין אייערער א פרעזידענט געשאָסען א בער, וואָס איז נאָר גאָט די נשמה שולדיג?... אמת, אייערער א דזשענטעלמאן קען אמאָל פארבלאָנדזשען צו א פרעמדע אידענע... האָט דאָס שוין אָבער ווען עס איז געפיהרט צו א גט־פּראָצעס ווי ביי די „פיער הונדערט", האָט דאס שוין?... אָט האָט איהר יעצט אַן אוצר מיט גאָלד — א פולען מאטראַץ האָט איהר, וועט אָבער ווער פון אייך כאָטש באָרגען א פּרוטה צום רוסישען מיניסטער ער זאָל אונטערדריקען דאָס פאָלק? ניין, און טויזענד מאָל ניין! און פון דעסטוועגען זייט איהר ניט קיין סאציאליסטען... איהר לייענט ניט קיין רויטע ביכלאך און טוט דאָס אלץ פון גאָטס־וועגען... און בזכות אייך וועט טאַקע קומען די גאולה שלמה ונאמר אמן, ואמן סלה!"

איך שטעל מיר פאָר, וואָס פאר אַן איינדרוק אזא „מטיף" קען מאכען אויף אַן עדה מיט צוהערער. געוואוינליך האָט זיך אונזער גאָלדענע פּאָהן געדארפט בעגראָבען פון אזא „ספּיטש", אָבער וואָס קימערט דאָס זיי? ווארף זיי א קאַץ אין פּנים. וואָס מיר פּערזענליך אָנבעטרעפט בין איך כמעט אין גאנצען איינפערשטאנען מיט דעם ווערטען רעדנער אויפ'ן מאטראַץ...

„צירולניק" אדער „דאקטאר"?

א נייע חופה פאר אמעריקא.

דארף מען הייסט דאָס האָבען א קיסר אין אמעריקא. יאָ! מען מ ו ז איהם האָבען, ווייל לויט ווי א גרויסער פּראָפעסאָר האָט דאָ ערקלערט, זיינען מיר נאָך ניט פארטיג און ניט גוט גענוג צו פערדייהען אזא פעטען ביסען ווי א פּרעזידענט...

אמעריקא — האָט געזאָגט דער פּראָפעסאָר — איז דערווייל צו. שטארק פערשטאָפּט מיט שעדליכע קאָפּעראציעס, זי איז איבערפילט און פערדאָרבען פון איהר האלטען־אין־זיך אזוי פיעל פערפוילטע קאפּיטאליסטישע פּאָליטיקער, וועלכע שטעקען אַן אלע פאָלקס אינסטיטוציעס פון לאנד, אפילו דעם קאָנגרעס, און זאָגאר דער העכסטער בעאמטער פון דער מדינה איז אויך ווילענדיג, ניט ווילענדיג א ווערקצייג אין זייערע לאנגע הענד.

דערפאר דארפען מיר א קיסר, ווייל נאָר א קיסר (משמעות א זעלבסטהערשער) וועט נאָך קיינעם ניט פרעגען און וועט צווינגען די לינקע קאָפּעראציעס צו טאָן וואָס רעכט איז, און דער איינציגער בריה דערצו איז אונזער יעצטיגער שיסער פון

„וויים הויז“, דער צאַר טהעאָדאָראָצקי רוזוועלטאָוויץ דער גרויסער.

שפּעטער — איז מסביר דער פּראָפעסאָר — ווען די נאַציאָן וועט מיט דעם חסד פון זיין קייזערליכע האָהייט טודרוס דער ערשטער, טהעאָדאָר רוזוועלט, זיך גוט אויסרייניגען און מיט זיין גרויס גענאָד שטארקען דעם מאָגען און האָבען א רייינעם קאָפּ... דאַן ערשט וועט זי קענען ארונטערשלינגען א פּרעזידענט.

דאָס דערמאָהנט אָן די מעשה פון יענעם געפאלענעם עושר, וואָס וועלענדיג טרייסטען זיין בגרות, וועלכע האָט דוקא געוואָלט א מאן א דאָקטאָר, — האָט איהר דערווייל געהייסען חתונה האָבען מיט א צירולניק, שפּעטער — האָט ער איהר ערקלערט — ווען גאָט וועט העלפען, וועט ער איהר געבען א דאָקטאָר...

א צירולניק — האָט ער איהר געטרייסט — איז אויך ניט אבי ווער, ער איז אפשר ניט אזוי נאָך דעם געשמאק פון די אויפגעקלערטע, די געבילדעטע האלטען ניט אזוי פון איהם, דערפאר אָבער גלויבען אין איהם די פּויערים און צאָהלען איהם מיט ליעבע פאר בלוט לאָזען, פאר זיינע פּיאווקעס און געהאקטע באנקעס...

דאכט זיך ניט קיין שלעכטער פערגלייך, דאָך אונזער פּראָפעסאָר, זאָל זיך איהם גרינג שלוקערצען, האָט א טעות אין חשבון.

די געפאלענע, פעראונגליקטע אמעריקא איז שוין ניט מעהר קיין בתולה, זי האָט שוין איהר מיידעלשאפט לאנג פערלאָרען און טאקע ביי א „צירולניק“... אָט אזוי ווי איך זאָג אייך,

רבותים, איהר ערשטער „בעשערטער“ איז געוועזן א „צירולניק“.
אוי וועה האָט זי ביי איהם געקריינקט!

פּרעגט שוין גאָר ניט!

בלוט האָט ער איהר געלאָזען, פּיאווקעס אָנגעשטעלט, באנקעס אָנגעזעצט, פערשיעדענע באנקעס, טרוקענע און געהאקטע, ברענענדיגע קליסטירען האָט ער איהר געמאכט, די ביינער האָט ער איהר מאסאזשירט, מיט פייערדיגע אייזענס האָט ער זיי מאסאזשירט און צו די אלע צרות האָט זי נאָך ניט געהאט וואָס צו קייען...

מען האָט זיך געקריעגט, געזידעלט, געריסען, וועלטען אויפגעריהרט, סקאנדאלען געמאכט ביז — ביז מען האָט זיך ענדליך גע׳גט און די גרושה האָט וויעדער חתונה געהאט, דאָס מאָל מיט א „דאָקטאָר“ און... איז וויעדער מיאוס ארייִנגעפאלען. זי האָט געביטען א שוך אויף א לאפּטשע. עס איז כמעט ניט כדאי געווען דער בייט... אין פלוג דאכט זיך א גרויסער אויפטו, אין תוך אָבער — א פּאסקודנע נארעריי!

דער יחוס פון דעם אויסטויש האָט דאָ גאָר ניט געהאָלפען און אמעריקא קריינקט וויעדער, האָט וויעדער ניט וואָס צו עסען. זי איז יעצט אזוי ווי יענער אָרעמער משומד, וואָס האָט פריהער ניט געהאט אויף שבת, נאָכדעם האָט איהם געפעהלט אויף זונטאג, און „פון וואנען איז דער בעז־לעבען ווען עס איז ניטאָ פון וואנען צו לעבען“... בכן, ובכן קומט א „גוטער פריינד“ און הייסט זיך איהר וויעדער גט׳ן מיט׳ן דאָקטאָר“ און נעהמען א „צירולניק“ כדי זי זאָל שפּעטער נאָך אמאָל גט׳ן דעם „צירולניק“ און נעהמען א „דאָקטאָר“.

אז א „צירולניק“ איז ניט קיין אידעאל, איז אפילו דער

פראפעסאר אליין אויף מודה, אלא, וואס דען? גאר ניט! מען דארף, ווי דער ציגיינער, פּרובירען בייטען די פערד: א בלינדען אויף א הינקעדיגען, אום מען זאל שפּעטער ווידער קענען בייטען א הינקעדיגען אויף א בלינדען, דאס הייסט, שמעיך, איך האנדעל.

אזוי ווי איך בין אבער אויך א שטיקעל נוגע בדבר, א שטיקעל מחותן פון א י ה ר צד, זאג איך, אז „לא יזכר ולא יפקד צירולניק“! איך וויל ניט! צייט דער רוסישער „צירולניק“ האט ארויפגעלאזען אויף מיר זיינע פּיאווקעס, זיין שפּאנישע פליעג... צייט ער האט מיר צושניטען דאס לייב מיט זיין גרויסען גאל־מעסער און איך בין שוואך און בלוט־ארעם פון איהם אנטלאפען... א, צייט דאן האס איך א „צירולניק“ און פערדאם זיינע מעטאדען...

איך וואלט געזאגט, אז א „דאקטאר“ און נאר א „דאקטאר“, אבער ניט קיין קוועק־דאקטאר... ניט קיין קאנאוואל, וואס קען זיך נאר גוט רעקלאמירען דורך די צייטונגען, אבער אין אמת׳ן טויג ער אויף כפּרות... ניין! ניט אזא וויסטען קאליקע, ניט אזא בלאפער, וואס האט בלויז ערהאלטען זיין „דיפּלאם“ דורך שווינדעל און כאבאר און האלט אין איין ריידען פון היילען די מענשהייט, פון ראטעווען די מדינה, וויסענדיג, אז ער איז א ליגנער...

נאר א „דאקטאר“!

אבער זיין „דיפּלאם“ זאל זיין בהסכם פון דער גאנצער געזעלשאפט, די אמת׳ע, ניט־געקויפטע און ניט־געפעלשטע אנערקענונג פון זעלבסט־בעוואוסטע בירגער. אויף זיינע פּא־

פּירען מוז קלעפּען דער שטעמפּעל פון געוויסען, די קאקארדע פון צוטרויען.

און אן אמת׳ער דאקטאר מוז דאס זיין, א פּראפעסאר, א גרויסער דיאגנאזטיקער, וואס קען בעשטימען די קראנקהייט פון א לאנד און אננעהמען די ריכטיגע מיטעל געגען סכנה; וואס קען גרונטעווען ביז די ערשטע סיבה פון א חלאת און ניט קוקען אויף אויסערע ערשיינונגען, — א דאקטאר, וואס זאל גלייכצייטיג ניט שרעקען צו אפּערירען וואו מען דארף. די כירורגיע איז א גרויסע זאך אין דער פּאליטישער עקאנאמיע ווי אין דער מעדיצין... אמאל איז דער מעסער דער איינציגער מלאך הגואל און מען דארף קענען און ניט מורא האבען צו שניידען טיעף, טיעף ביז אין סאמע ביין אריין... שניידען דאס קראנקע מיט א שטיק געזונדע ארום, כדי צו פערהיטען א שפּעטערע געפאהר...

אט מיט אזא דאקטאר, מיט אזא פּרעזידענט קען א מדינה געהאלפען ווערען. האבען מיר אבער אזא „דאקטאר“?

יעצט רעדט דער „דאקטאר“ פון „רעפארמען“, פון רפואות צו היילען דאס פאלק פון די געפעהרליכע באצילען פון קאפּיטאל, ער האלט רעדעס איבער דעם טראסט־מיקראב, איבער די טובערקולאזען פון איבער־ספּעקולאציאן, וואס צעהרען אויף די לונגען פון דער מדינה, ער רעדט, ער שרייט, ער טומעלט.

— אבער?

ער פערשרייבט אונז קובעבע מיט לאקעריץ, גלויבער זאלץ... גארציצניקעס מיט מערידען־זאלב, קאנפער־קנעפּלאך, א גלאז הייסט ער אונז שטעלען, א גלאז אויפ׳ן פּופּיק, עס זאל אבציהען אביסעל די ניט־גוטקייט, די בראדעווקעס ווייקט ער

אונז, אין מים אחרונים ווייקט ער זיי, און די באצילען פרעסען און טאטשען אלץ מעהר, דער קאנסער פון גרויס־קאפיטאל זויגט אלץ מעהר די מארך פון די ביינער.

און דער מעסער?

דאס טארט איהר ניט דערמאהנען! פון אפעראציעס האלט ער ניט... די, וואס ריידען דערפון זיינען „אונגעווינשטע בירגער".

דער פראפעסאר איז אלזא גערעכט ווען ער רעדט וועגען א גט מיט'ן „דאקטאר", אבער ער איז פאלש ווי די עבודה זרה פון דער בערזע ווען ער רעקאמענדירט א „צירולניק". איך שריי אויף „א גט! נאר א גט און ניט אנדערש"! די יונגע אמעריקא קען בעשטעהן זיך נאך א מאל צו גט'ן, זי איז נאך שען, נאך לעבעדיג, נאך רייצענד גענוג וויעדער חתונה צו האבען, צו שיינען ווי די בת מלכה שבת מיט דעם אמת'ן „בעשערטען" אונטער א נייע חופה...

לייגט זיך, רבותי, לייגט זיך אין א גט, לייגט זיך מיט אלע כחות! און איך וועל בעשטעלען ביי „בערל דעם פיסקאטען" א נייע בעזעצענים פאר אמעריקא!...

די יום טוב וואך

איבער די בעריהמטע האדסאן־פולטאן פאראדען*)

אויב ניו יארק האט נויטיג געהאט שטארקע מיטעל צו פערטומלען די ביטערע נאכוועהנים פון דעם לעצטען טויטליכען קריזיס פון 1907, זיינען דאס פאזיטיוו דער האדסאן־פולטאן פאראד, — די פערשיעדענע מיליטערישע און אנדערע פארשטעלונגען אויף וואסער, לאנד און לופט.

די פערהאוועטע „פערביזנעס'טע" וועלט־שטאדט, אייגעטונקט פון מח ביז די אבזאצען אין קאלטע אלטעגליכקייט, האט זיך פלוצלונג אויסגעפוצט ווי א קאמעדיאנטקע. אבגעפארבט דעם פנים, אנגעשטעקט קוקארדעס מיט פאהנעס אין

*) די פאראדען לכבוד די דריי תונדערט יאהריגע ענדעקונג פון דעם וואונדערשעהנעם אמעריקאנישען טייך האדסאן, ענדעקט פון דעם ים־רייזענדער חענריק האדסאן און לכבוד די איין חונדערט יאהריגע ערפינדונג פון די ערשטע דאמפף־שיף אין דער וועלט, ערפונדען פון דעם אמעריקאנער, ראבערט פולטאן, וועלכער האט געמאכט זיין ערשטע דאמפף־רייזע איבער'ן טייך האדסאן.

די לאַצען און אנגעהויבען מאַרשירען מיט פויקען און טרומייטען דורך די גאַסען.

די פערטראַסטעוועטע שטאָדט, וואָס לעבט נור אין דעם ווילדען רעש פון „בילס“ מיט „קעש“, וואָס פטר'ט אָב אַלע פראַגען מיט איין איינציגען וואָרט: „ביזי“, האָט פלוצלונג אנגעהייבען דריגען מיט די פיס און האַקען אין צימבעל, ווי אַ יונגע ציגיינערין.

איהר גרויסע בעפעלקערונג, וואָס איז דורכגעזאַפּט מיט דעם גרוך פון שטיינקוילען און מסחור, האָט אנגעהויבען גלאָצען אין די וואָלקען, וואו די לופט באַלאַנס פליהען; און איהר נייגירדע האָט זיך קאָנצענטרירט ארום די האַרמאַטען פון קריעגס־שיפען, וואָס פעראונרייניגען דעם האָדסאָן.

שוין אַ וואָך, ווי ניט נאַר די מענשען, נאָר אפילו די פערד, די פּראָסטע ארבייטס־פערד אין די וואָגענס, טראָגען אנגעשטעקט בונטע פאָהנעס אין די לאַבעדריקעס. מען זוכט איינצופלאַנצען דעם געפיהל פון פאַטריאָטישען שטאָלץ אפילו אין די פערד. אמעריקאַנער פלעגס וואַרפען זיך אום אויף יעדען טריט.

מאַנכער פאַטריאָטישער בעל עגלה האַלט מיט איין אמעריקאַנער פלעג צוגעדעקט זיין פערד און מיט דער צווייטער שמייסט ער איהם...

אַ מאָדנע בילד שטעלען פאַר די „וואָלקען־קראַצערס“ אין די געלד און האַנדעלס געגענדען פון בראָדוויי. דיעזע גיגעלניקעס פון לוים און אייזען, וואָס טראָגען אין זיך דעם אמעריקאַנער ביזנעס־גייסט און אָטהעמען מיט „בלאָף“ און „אָלל רייט“ אין איינעם, שטעהען איינגעטונקט אין פערשיעדענע גרויסע און קליינע פאָהנעס פון כל המינים און דאָס פאַסט צו

זייער „האָררי אָפ“־פנים, ווי אויף אַ קאָזאַק אַ טלית קטן...

ווער געדיינקט יעצט די „ברויט ליניע“, „ברעד ליין“, פון דער קריזיס־צייט? וועמען ליעגען אין זינען די טויזענדע זעלבסטמאָרד־פעלע, די געטריבענע צום טויט דורך הונגער און פערצווייפלונג? ווער וועט זיך דאָס יעצט דערמאָהנען אָן די מאַרשירענדע מחנות ארבייטסלאָזע, וואָס זיינען מיט אַ פּאָר יאָהר צוריק פול געוועזן אומעטום?

די שוואַרצע שאָטענס פון יענע שווידער־בילדער דערטרינקען זיך אין דעם פערפיהרערישען גלאַנץ פון די מיליטערישע פאַראַדען, וואָס ציהען זיך אויף מיילען פאַרביי די פערבלענדעטע אויגען פון בע'כשופ'טע מאַסען, וועלכע קאָכען מיט בעגייסטערונג.

ניו יאָרק איז איצט אַ יום־טוב־שטאָדט. די פּרעססע האָט אויסגעקנעטען פון דעם פערמישטען מענשליכען טייג אין דער גרויסער מעטראָפּאָל־מולטער אַ גאַנץ נייעם פנים מיט אַ צופריעדענעם, בעגייסטערטען, ענטהוזיאַסטישען קוק. קיין סימן פון יענע נויט, וואָס האָט אנגעפילט די „פּאַון שאָפּס“ און די קברים און פערוואַנדעלט אַ מדינה אין אַ בית עולם.

ניט דער ערפינדער פון האָדסאָן ריווער, ניט ד ע ר אָדער יענער ענטדעקער פון נאָרד פּאָל און ניט די געוועט־לויפעריי מיט פויגעל־מאַשינען אין די וואָלקען וואַלטען געקענט פעראינטערעסירען מיליאָנען מענשען אין דער צייט פון די באַנקראָטירטע באַנקען, פערוויסטע פאַבריקען און איבערפילטע צדקה־הייזער, מיט עהרענהאַפטע מענשען, וואָס די יעצטיגע אָרדנונג האָט פערוואַנדעלט אין מיזעראַבעלע בעטלער.

אבער דער עולם האָט אַ קורצען זכרון. ער פערגעסט, מען

לאזט איהם ניט גערייניקען, און ער צאהלט איצט הויכע פרייזען פאר בילעטען צו בעטראכטען די בעזע גבורה פון זיינע קריזים מאכער: זייערע שלאכט־שיפען און קאנאנען; זייערע מיליטער און מאטראזען; יא, זייער שווארצען כח אויף ים און יבשה, וועלכער איז געריכטעט געגען זייער נאהנטסטען שונא, דעם ארבייטער.

אין יענעם יאהר וואלטען אונזערע בעשווערדעלטע געסט פון די פערשיעדענע לענדער געזעהן אן אנדער ניו יארק. איהרע קינדער האבען איהר דאן געריסען פאר די פאלעס און געשריען „ברויט“! „עסען“! און זי האט זיך געמאכט ניט הערענדיג...

זייט ניו יארק עקזיסטירט, האבען איהרע גאסען ניט אזוי געקאכט מיט מענשען, מיט געסט, אמעריקאנער און אויסלענדער, ווי אין די לעצטע עטליכע טעג. מען דארף אבער ניט קלערען, וועלכער עס איז א פרעמדער און וועלכער א היגער.

מען דערקענט זיי.

די טויזענדע פערריסענע קעפ צו די זינגער־מאשין־בילדינג, מעטראפאליטען לייף אינשורענס בילדינג און צו אנדערע משונה'דיגע וואלקען־קראצערס, ווייזען די צאהל פרעמדע אין יענע מקומות.

די אויסגעפוצטע פענסטער, „שאו ווינדאוס“, פון די גרויסע געשעפטען אין בראדוויי, איבערהויפט פון גאלד און יובעלען־קראמען זיינען בעלאגערט פון אורחים. די קליינשטעטעלדיגע אמעריקאנער און פארמערס, וואס זיינען צום ערשטען מאל אין ניו יארק, שפארען פשוט דורך מיט די קעפ די פענסטער. זיי וואלטען וועלען אללעס איינהאנדלען. זיי ווייסען, אז

דא קריעגט מען אלץ „ביליג“ און זיי וועלען כאפען מציאות... אינעוועניג, אין די קראמען ווארט מען מיט אונגעדולד אויף די דאזיגע קונדען, זיי מיט די „מציאות“ מזכה צו זיין.

און ניו יארק מאכט דערווייל ריעזיגע געשעפטען. די ביזנעס־לייט וואלטען וועלען פאראדען אלע קורצע ווייל. זיי פרעגען שוין, ווען מען וועט מאכען אזעלכע פאראדנע הזכרות נשמות אנדערע אמעריקאנער גדולים, ווי דעם ערפינדער פון טעלעגראף, טעלעפאן, די נעה־מאשין א. ז. וו. זיי האבען זיך פאסמאקעוועט, די ביזנעס־לייט אונזערע, און פון דער קעשענ'ס שטאנדפונקט זיינען זיי פול מיט דאנקבארקייט צו אלע אמעריקא'ס גרויסע לייט.

האטעלען און רעסטאראנען מאכען איצט אב פאר די שלעכטע צייט פון דעם לעצטען קריזים און וואלטען שוין וועלען פאראיינס אבמאכען פאר דעם קומענדען קריזים אויך... אויף גרויסע צרות בלייבען נאר די ארבייטער, וואס בייטלען זיך אוים לכבוד די דאזיגע פאראדען ביז א גראשען און וועלען פאר גרויס שמחה ניט האבען אויף דירה־געלד.

און די ארבייטער־מאסען זיינען געווען פול אומעטום: אויף די פאסאזשיר־שיפען צו זעהן דעם אינטערנאציאנאלען פלאטען פאראד און אויף די אויפגעבויטע גרענדעס — צו בעטראכטען דעם מארש פון די סאלדאטען און מאטראזען. א סך אידישע פאמיליען האבען אבגעקארגט פון סוכות, צו ספענדען די פאר טאלער אויף די פאראדען, דען סוכות איז אלע יאהר און א האדסאן־פולטאן־פראד איין מאל אין הונדערטע יאהרען.

א גרויסע ענטוישונג האט דער עולם געליטען פון די לופט־רייזענדע. מיליאנען מענשען האבען בעלאגערט דעם בע־

טערי פארק, ארום דעם אמאליגען „קעסטעל גארדען“. די מענשען־כוואלעס האבען גערוישט מעהר ווי די כוואלעס פון דעם וואסער. גוואלדיגע מחנות מענער, פרויען און קינדער האבען זיך פערזאמעלט ביי די „מויל“ פון האדסאן ריווער און האבען מיט קלאפענדע הערצער און זשעדנע אויגען געקוקט אויף גאווערנאר׳ס איילענד, וואו די צוויי אמעריקאנער לופט־מכשפים, רייט און קורטיס, האבען זיך געזאלט אויפהויבען אין דער הויך אויף די נייעסטע פליעגעל פון דער צייט און פליהען איבער׳ן האדסאן, אבער עס איז געוועזן „ניט געשטויגען און ניט געפלויגען“.

דער ווינד, וועלכער האט ניט צוריקגעהאלטען דאס קלענסטע שיפעלע אויפ׳ן וואסער, וואו עס האט „געשוויבעלט און געגריבעלט“ מיט אלערליי שיפען און שיפלאך, — איז געוועזן שטארק גענוג צו שרעקען די לופט־שווימער. זיי זיינען ניט געפלויגען. דער מענש האט שוין אויסגעפונען א מיטעל צו שיקען זיין ווארט דורך דער לופטען, איהם אליין אבער וויל נאך די לופט ניט טראגען און ער בלייבט נאך דערווייל א קנאפער בעל הבית אין דער הויך. אונטען איז ער א קיסר, אבער אויבען האט ער א פייג צו בעפעהלען. דער קלענסטער ווינטעל מאכט איהם אן „האלד אפ“ אין דער הויך און הייסט איהם שטעהן. די פראסטע קראהע איז דארט מעהר יחסן ווי דער גרעסטער ערפינדער.

איך אליין האב זיך אויך געפונען צווישען די ענטוישטע, און אום ניט צו בלייבען מיט „גאר נישט“ האב איך בעשטיגען א פאסאזשיר שיף און בין אבגעפאהרען צו זעהן די גרויסע אינטערנאציאנאלע שדים־שורה פון די שטאהלענע פייער

משחיתים, אונזערע טייפעלשע געסט, וואס האבען פארגעשטעלט די שאטען־זייט פון דעם גרויסען פריעדליכען האדסאן־פולטאן יום טוב.

הונדערטע פאסאזשיר־שיפען, פעררים און פריוואט יאכטס, געטריבען פון דאמפף און עלעקטריק, האבען געקישעט אין וואסער פון אלע זייטען, צו בעטראכטען די בעוואפענטע חיות און זייערע מעכטיגע קאנאנען, וואס האלטען אין זייערע מיילער דער וועלטס פריעדען...

זיי זיינען געשטאנען איינגעטיילט מדינות־וויִיז: דייטשע, פראנצויזישע, ענגלישע, האללענדישע, איטאליענישע, א. ז. וו. און גאר אויפ׳ן רעכטען אויבען־אן, ארויף צום „אפטאון“ זיינען געשטאנען אונזערע אייגענע מזיקים: גאנצע וועלטען פון שטאהל, הארמאטען און פאליטיק, וואס זיינען פאר וואשינגטאן נאך אליץ ניט גרויס און פיעל גענוג... פאר דאס געלד פון דיעזע שווימענדע בערג פון פערניכטונג האט מען געקענט בעזייטיגען צעהן קריזיסען.

אבער וועמען איז דאס געלעגען אין זינען?

דער צובאלעוועטער אמעריקאנער האט געקוואלען פון זיין „נייווי“, פלאטע, און געקוקט מיט א פערא גלעזער צו וויסען ווי יעדער שיף הייסט, פונקט ווי דאס וואלט איהם פערלייכטערט די פרנסה און געהאלפען אויסלייזען פון „פאן שאפ“ זיין פער׳משכן׳טען זייגעריל, אדער בעצאהלען דעם קאסטימערפעדלער פאר׳ן נייעם אנצוג, וואס ער האט געבארגט לכבוד דעם „האדסאן־פולטאן סעלעברייזשען“...

א הויכער, דארער, בלייכער אמעריקאנער אין א נייעם „סוט“ קליידער, די הויזען א סך צו קורץ, משמעות, אז דער

פערלער האָט זיך געפֿוילט געהן אין סטאָר איבערבייטען... איז געשטאַנען נעבען זיין פרוי און צוויי קינדער, אלע אין נייע קליידער, וואס האָבען ניט געפּאסט, און האָט געקוקט דורך אַ גלאָז אויף די אמעריקאנער שיפען, אויסרופענדיג אלע ווייל מיט בעגייסטערונג: „מיזורי"! „איידאהא"! „קאנעטיקוט"! א. ז. וו. אבער די הויזען האָבען אלץ ניט אויפגעהערט שרייען, אז זיי זיינען טאנדעטנע און האָבען זיך געבעטען רחמים, מען זאָל זיי אויף עטליכע „אינטשעס" אויסציהען, און די רעכטע וועסטעל־קעשענע האָט נעבאַך געקלאָגט אויף איהר גאלדענעם נחת, וואס ליעגט ערגעץ ביים „פעטער" אויף די פּאליצע און צעהלט ספירה...

זיך פערטראכטענדיג אויף די לאנגע שורה קריעג שיפען, האט מען געקענט זעהר פיעל לעהרנען, ווען יעדער פלאָטע האָט אינדירעקט פארגעשטעלט דעם כאראקטער פון איהר נאציאָן. עס איז געווען אויסגעדריקט אין שטאָהל און אייזען דער גייסט פון יעדער מדינה און א געאיבטער בליק האָט דאס געקענט אלעם לייכט בעמערקען.

די שעהנסטע, כאָטש ניט די גרעסטע, שיפען זיינען גע־ווען די דייטשע. אלע האָבען זיי געטראגען אויף זיך דעם זיל־בער־ווייסען קאָליר פון „שלום"... זיי זיינען געווען ליכטיג, האָ־בען געשאַינט פון דער ווייטענס, און אויסגעזעהן ווי א לאנגע ליניע שווימענדע, ווייסע גענז. אפילו די ריעזיגע הארמאטען מיט די גרויסע, אפענע העלזער, זיינען געווען ווייס פּאליטורט און האָבען געשאַינט מעהר אונשולדיג ווי שרעקליך. אויף אלעם איז געלעגען דער שטעמפּעל פון דעם דייטש'ס גרודלד, פּינקט־ליכקייט, בעלי בית'שקייט און טיכטיגע אויפמערקזאמקייט.

די „דרעזדען", די „ברעמען" און די אנדערע, האָבען גע־מאכט דעם איינדרוק פון נאַאיווע מיידלאַך, געקליידעט אין ווייסען, אויסגעריכט און געשיקט אין שוהל פון א בריה א מאמע, וואָס האָט זיי איבערגעקוקט טויזענד מאָל איידער זיי זיינען ארוים פון שטוב... און אנגעזאגט זיי זאלען זיך ניט לאָזען טשעפּען פון יונגאטשעס...

אין פלוג האָבען זיי אויסגעזעהן מעהר צום פּוץ ווי צום שלאָגען; דאָך די ווייסע הארמאטען, וואס האָבען ארויסגע־שטעקט ווי העלפאנט צייהנער, האָבען געוויזען, אז זיי זיינען ניט געמאכט געווארען אויף קאטאָוועס און אז אין דער בע־שטימטער צייט וועלען זיי האָבען וואס צו זאגען. צום בעסטען פערשטעהט דאס איצט ענגלאנד און זי „ציטערט" די דאָזיגע „ווייסע גענז" ניט צו רייצען, כדי זיי זאלען זיך פּלוצלונג ניט פאנאנדער פּלוידערען...

א גאנץ אנדער איינדרוק האָבען געמאכט די פראנצויזישע שיפען: געפארבט מיט דעם מוטנע־גראָהען קאָליר פון נערוועז־זיטעט און אונגעדולד, האָבען זיי ווי געזאגט: „טשעפּעט אונז ניט, מיט וועלען ממית'ן"... נאר אבוואהל די דייטשע שיפען זיינען ליכטיגער, לעבעדיגער, זיינען די פראצויזישע מאָדער־נער, פאלשטענדיגער אין זייער טייפעלשקייט און ענטשפּרעכען מעהר זייער צוועק.

די ריכטיגע שטימונג, וואס א פלאָטע דארף ארויסרופען, האָבען טאקע ארויסגערופען „דזשאהן בול'ס", ענגלאנד'ס, משחיתים, וואס זיינען געלעגען אויפ'ן וואסער ווי ווילדע חיות און געווארפען אן אימה און פּחד. דער געפּאנצערטער לויתן, דער מחבל פון די ימים, די „אינפלעקסיביל" האָט מיט איהר

ביסטרען קוק געשטעלט אין שאטען אלע איהרע חבר'טעס און קאָנקורענטען. פון דער ווייטען האָט זי אויסגעזעהן ווי א ריעזינגער שווארצער בער, אויסגעשפּרייט די לאפּעס צו פערצוקען... פון נאָהנטען האָט זי ארויפגעווארפען א קאלטען שוידער אויף יעדען מענשען, וואס האָט איהר ערבליקט. זי איז די פערקערפּערטע גבורה; דער גוואלד; דער אונווידערשטענדליכער אנגריעף און דער טראָציגסטער ווידערשטאנד. א שווימענדער וועזואוויוס, דער וואלקאן פון די וואָלקאנען, וואס קען פערשפּייען מיט פייער ניט נאר א שטאדט, נאר א גאנצע מדינה.

ווי רוסלאנד וואלט אויסגעזעהן מיט איהר פלאָטע אויפ'ן האָדסאָן, צווישען אזעלכע פייערשפּייאיגע בערג, איז שווער צו זאגען, דען אזוי ווי איהרע קריעגס־שיפען געפינען זיך, א דאנק יאפּאן, אין פּאָרט־ארטהור אונטער'ן וואסער, וואו זיי בילדען די מעכטיגסטע „נייוויי“ אויפ'ן גרונד ים, האָט רוסלאנד געגלאנצט מיט איהר אבוועזענהייט, איך האָב איהר ניט בעמערקט.

האָלאנד און איטאליען האָבען זיך אויך ניט געהאט וואס צו שעמען, מיט זייער „סחורה“. ווייטער האָבען פערנומען אן ארט די פערשיעדענע פּארעווע פלאָטס פון גרעסערע און קלענערע לענדער, וואס האָבען ניט ארויסגערופען קיין געוויין און קיין געלעכטער, און האָבען ניט געטרייסט און ניט געסטראשעט.

ווען די לאנגע מיתה משונה־אללע פון די פייער־וואסער געסט האָט זיך געענדיגט, איז ערשיענען אויף דער סצענע דער „פעטער שמואל“ אליין, טאקע אונזער „אָנקעל סעם“ זאל מאריך ימים ושנים זיין, דער אמת'ער בעל שמחה פון אלע פּא־

ראדען, מיט זיין „ביסעל ארעמקייט“. ער האָט געוויזען די „ציוויליזירטע“ וועלט, אז ער איז בה"ש אויך א מטופל מיט א רעשטיל משהיתים, וואס האלטען פאר איהם „שטאָהל און אייזען“ און מאכען געפעהרליך איהם צו טשעפּען...

אויב קריעג־שיפען וואָלטען געווען א זאך, מיט וועלכער די דיינקענדע מענשען דארפען זיך בעריהמען; אויב די שטארקייט פון א פלאָטע וואָלט געווען דער מאסשטאב פון א מדינה'ס פּאָרטשריט, פון איהרע גייסטיגע, עקאָנאָמישע און סאָציאלע גרויסקייטען, דאן וואָלטען מיר, אלס אמעריקאנער בירגער, זיך געהאט מיט וואס איבערצונעהמען און צו שטאלצירען מיט אן אמת, דען דעם „בעסטען“ איינדרוק האָבען געמאכט „אונזערע“ שיפען...

די פלאָטע פון די פעראייניגטע שטאאטען בעלאנגט צו דעם ניי'סטען „שניט“ קריעג שיפען, זייער פאסאָן איז אויף א גאנץ אנדער ארט. זיי טראגען אין זיך די „שמד־שטיק“ פון גיהנום'ס „לעצטען זשורנאל“.

זיי זיינען ניט אבגעפּוליטורט וויים ווי קינדערשע צאצקעס. אמעריקא האָט זיי ניט געמאכט פון חן וועגען, דערויף וועט אונזער אלטער אדמיראל דואי עדות זאָגען... זיי זיינען געמאכט צו בלייבען א ו י פ'ן וואסער און נ י ט א ו נ ט ע ר ע ן וואסער.

יעדער שיף בעזונדער שפּריצט מיט „געניאליטעט“... אמעריקאנער געניאליטעט, וואס מיינט „ביזנעס“... די נייעסטע זארטען פייער־מאשינען און קאנאָנען־קירעווער זעהט מען כמעט נאר אויף די אמעריקאנער און פראנצויזישע קרעג־שיפען, וועלכע זיינען כמעט אויף איין אופן געסטראָיעט. די הוי־

כע שטאָהלענע טורעמס אנשטאט מאסט־בוימער זעהט מען אבער נאר אויף די אמעריקאנער שיפען. די ענגלישע שלאכט שיפען און קרייצערס זיינען מעכטיג, אבער אין אויסזעהן „אלט פרענקיש“. זיי שטעהען אויפ'ן פלאץ געזונד און שטארק מיט געגרייזעלטע פויסטען, בערג מיט שטאהלענע מוסקעלען, אבער דאכט זיך ניט פלינק גענוג זיך א קעהר צו טהאָן, די אמעריקאנער קריעג־שיף איז א גליות הפלשתי מיט די שנעלקייט און געוואגטקייט פון א דוד... אן אמעריקאנער בעריהמטער פרייז פייטער, א „טשעמפיאָן“. זי איז פרישער, נייער, לעבעדיגער, חוצפה'דיגער, — רעפובליקאניש...

די „אינפלעקסיבל“ איז געפעהרליך, אבער די „קאנעטיקוט“ איז אויך ניט קיין „שיפע זיבעטעל“ און די אמעריקאנער מאָרד פאטריאטען האָבען ניט אומזיסט געשוימט מיט התפעלות, קוקענדיג אויף זייערע „בעשיצער“...

לאנג וועט אמעריקא געדיינקען דיעזע סצענעס און בילדער, לאנג וועט איהר געהן צו חלום דער יחוס פון איהר פלאָטע. די, וואס האָבען געזעהן אלע פאראדען און מארשען אויף לאנד און וואסער, און האָבען אויך געהאט דאס גליק צו זעהן ווי די לופט שיף האָט פערדרייט דער סטאטוע דער פרייהייט דעם קאָפּ... און געהערט דעם ווילדען קאָנצערט פון דעם אינטערנאציאנאלען קאנאנען־כאָהר, וואס האָט געמאכט ציטערען די אייביגע פאליסאדען ביז אין זייער טיעפסטען פונדאמענט, — יאָ, די יעניגע, וואס האָבען דאס אלץ געזעהן און געהערט, וועלען דאס לאנג ניט פערגעסען און עס וועט דארפען זיין א שרעקליכער קריזיס, דער קומענדער, דאס אויסצומעקען פון זייער זכרון, — און ער וועט דאס מאסע זיין!

סיידען דער עולם זאָל זיך ארומזעהן בעצייטענס; סיידען ער זאָל ניט לאזען פערטומלען אין זיך זיין העכערען „איך“, זאָנסט וועלען איהם די דאזיגע הוליאנקעס טייער קאָסטען.

דער האָדסאָן־פולטאָן־יום טוב און די לופט־וועטטען האָבען געוויס אין זיך פיעל הערליכעס און ערהאבענעס, אבער דאס פאָלק מוז פון זיי לערנען די ריכטיגע לעקציאָן און זיך ניט לאזען בעטויבען און פערטומלען...

דער נייער סדר

אמעריקאַנער נאָטיצען לכבוד פסח.

קום אהער! זעץ זיך אויף דער הסיבה־בעט, שפאר זיך אָן מעשי מלך און הער זיך איין מיט קאָפּ! אָט דאָס זיינען די „סמנים“ פון דעם אמעריקאנישען „סדר“. היט זיי אָב ווי דיין שווארץ אפּעל און דו וועסט דערגרייכען די העכסטע מדרגה.

* * *

קדש: אויב דו ווילסט זיין אן אויפטהוער אין אמעריקא, א „קנאקער“, א מאכער, א פּאָליטיקער און א קהל'ער, דארפסטו קודם כל קענען מאכען א בריימען „קידוש“... דאָס הייסט, דו מעגסט מאכען „הבדלה“ אויך... עס שאדט ניט; פערקעהרט, דאָס וועט נאָך ווייזען, אז דו ביסט א הייסער, א ברענענדיגער איד... אָבער דאן מוזטו גוט אכטונג געבען דו זאָלסט ניט פערשרפה'ט ווערען פאר התפעלות... אָהן א „קידוש“ אָבער קענסטו זיך ממש ניט א קעהר טאָן, היינע חברה־ברידער האלטען דערפון א עולם ומלאו...

* * *

ורחץ: דארפסט וויסען ווי זיך אָבצוואוואשען מען זאָל ניט דערקענען ווי שמוציג דו ביסט... דארפסט דערצו ניט גע־

ברויכען קיין עקסטרא ריינינגונגס־מיטלען, קיין זייף, — קיין גרינע און קיין ווייסע, דו דארפסט זיך נאָר אָבשווינקען לפּנים, גים כלומר'שט אָב „נעגעל־וואסער“ לויט דעם דין און געגוג. וואָס דו טהוסט מיט די נעגעל דארף בלייבען דיין סוד... צום „סדר“ זאָלסטו זיי אָבוואשען און מאכען א שוויג...

* * *

כרפס: נעהם א שטיקעל פּעטרושקע, טונק דאָס איין אין זאלץ־וואסער, מאך א ברכה „בורא פּרי האדמה“ און עס דאָס מיט דער כונה, אז דאָ איז „הפקר פּעטרושקע“ און דו האָסט אלעמען אין דער אדמה... אָהן א „ברכה“ זאָלסטו קיין זאך און קיינעם ניט עסען... מען דארף וויסען, אז דו „עסט“ פון גאט'ס וועגען און ניט נאר צוליעב דיין אייגענע הנאה... מעגסטו אפילו איינשלינגען די ערד וועט דיך קיינער ניט בעשולדיגען אבי דו שלינגסט מיט א ברכה, דו שלינגסט פאר'ן רבונו של עולם... דאן איז „הפקר פּעטרושקע“ און דו פּייפסט אויף דער וועלט.

* * *

יחץ: טיילען, „ברעכען“, מאכען „לחצאין“, איבער די העלפט... דאָס איז ווי געזאָגט „דער קיצור פון אלע קאָטשערעס“. „א העלפט דיר און א העלפט מיר“ איז דער שם המפרש פון אמעריקא'ס אלץ מיט־אנאנדער. „דאָס טיילען ,דאָס טיילען“— ווי פרייליגראט זינגט — איז דאָ דער עיקר פון הצלחה. זאָלסט קיינמאָל ניט צונעהמען דאָס גאנצע פאר זיך אליין, וועסט האָבען געגוג, ס'וועט דיר קלעקען. ווען דו וועסט זיך טיילען מיט די, וואס מען דארף. דאן איז גאר ניטאָ קיין גבול צו דיין „פּראָספּעריטי“, צו דיין „סאַקסעס“ אין קאָלומבוסעס מדינה. נא־

טירליך, אויב דו קענסט נעהמען מעהר ווי העלפט איז אז וואויל דיר, ווי אין דער הגדה שטעהט: „וכל המרבה... הרי זה משובח".

* * *

מגיד: דער אמעריקאנער „מגיד", דער „מטיף", דער „רעווערענד", דער רב, דער „ראבבי" און דער רבי'ל, זיי זיינען אלע בלאטע חברה־לייט... דארפסט זיך פאר זיי ניט שרעקען. דער דין פון „יחץ" לויט דעם נייעם „סדר" גילט ביי זיי אויך... אן אָרענטליכער, גאָטספאָרכטיגער מגיד בלייבט אין שניפּישאָק און קרויזשקעט זיך ניט אריבער אין „אָנקעל סעם'ס" „טרפה'נע" ד' אמות. זיי ווייסען אז דער היגער מגיד זאָגט נאָר פאר זיך אליין, ער זאָגט דאָס און דאָרט און פאר די וואָס בעצאָהלען צום בעסטען. פערלאָז זיך אַ בערדעל ביסטו אויך אַ מגיד. א בערדעל איז א פרנסה, אָפּטמאָל לוינט זיך זי אפילו ניט אויסצוקאמען... זי דערקריכט דאן אליין דאָרטען, וואו מען דארף איהר... יאָ, זי קריכט און שלעפּט דיך אויך מיט...

* * *

רחצה: וואש כלומרשט ווידער אָב די הענד, דאָס מאָל מיט מעהר דבקות. זשאלעווע ניט, פליוכע ארויף נאָך א קוואָרט וואסער... פערגלאָץ גע'ממזר'ט די „קוקערס" צום הימעל־בעט און זאָג „שאו ידיכם קודש"... דערמאָהן גאָטס נאָמען, דאָס איז א גוואלדיגע סגולה געגען אלע שדים און רוחות רעות... גאָט און „יחץ" זיינען די הויפּט כללים פון דעם היעגען „סדר"... האָב אין זינען, אז דו דארפסט נאָר אָבוואשען די הענד ווען דו געהסט עפּעס „זאָגען", אָבער ניט עפּעס טאָן... דאָס הארץ, די מחשבות דארפסטו ניט וואשען, זיי מעגען בלייבען קויטיג,

ברודיג, שווארץ ווי סאפּוך, קיינער קען זיי ניט זעהן... די „גראבּלערס" אָבער זיינען מסרים. ווייז ניט, וואָס עס קלעפּט אויף זיי!...

* * *

מוציא: ווארט ניט אויף כבוד און מאך המוציא!... אויב דו וועסט לאנג זיצען און קלערען וועט דאָס מאכען אן אנדערער... ניט אלע טאָג איז יום טוב און ניט שטענדיג זיצט מען אויף דעם הסבה־בעט. ווען דו מאכסט „המוציא" טאָ גיעב יעדערען א שטיקעל. אָבער טאקע נאָר א שטיקעל... בעטייל אלעמען מיט א „כזית", מען זאָל ניט קענען זאָגען, אז דו ווילסט קיינעם ניט געבען... די גרעסטע „המוציא" אָבער זאָל בלייבען דיינע... קיינער וועט דיר דאן קיין דעה ניט זאָגען, קענסט ווייזען, אז דו האָסט קיינעם ניט פערטיילט און פאר'ן זיצען און ברעכען די „המוציא'ס" קומט דיר טאקע מעהרער... ביסט ניט מחויב צו „ארבייטען אומזיסט"... אמת, דו האָסט די מצות ניט געבאקען, ניט געהאלטען די „מיירע", ניט געגאסען קיין וואסער, ניט געקנעטען, ניט געוועלגערט, ניט געשטופּעלט, ניט געשיבט; דו האסט זיי אפילו ניט ארויפגעלייגט אויפ'ן טעלער... דו זיצט אָבער אויף דער „הסבה־בעט" און פראוועסט דעם „סדר", ביסט בעל הבית, קומט דיר פיעל דיין הארץ גלוסט...

* * *

מרור: נעהם כלומרשט א שטיקעל חריין; דערצעהל אז דיר איז אויך ביטער; לאָז פאלען עטליכע טרערען; וויין; פערקרים זיך; מאך א מינע! זאָל דער עולם זעהען, אז דיר איז אויך ניט אזוי זיס ווי מען מיינט... אז דו מזוט אויך „וויינען"

אז דו האָסט דיינע צרות. זיי אָבער קיין שוטה און עס זיך ניט אָן מיט ביטערנעס אויף אַן אמת... ביטער און פינסטער זאָלסטו מאכען די פרומע, די גלויביגע, די, וואָס האָבען אמונה אין דיין סדר... זיי דערלאנג „חריין“, זיי זאָלען זיך פערקאיכען קאיענ־דיג... זאָל זיי די אויגען ארויסקריכען פון די גריבער ווי די פויסטען, פערשלוקערצען און פערכליאנען זאָלען זיי זיך מיט דער מצוה פון מרור... מאמינים בעקלאָגען זיך ניט. אונזערע עלטערען איז ביטער געווען אין מצרים, זיי האָבען גענעסען מרור ביי פרעה'ן, דערפאר דארפען זייערע אור־אייניקלאך זיך לאָבען דערמיט אין טשערי סטריט... גיעב, זאָלען זיי זיך ווערגען!...

* * *

כ ו ר ך : נעהם אויף א ביסעל ג ע ר י ב ע נ ע חריין. מען קען ניט שטענדיג קאָרמענען דעם עולם מיט גאנצע שטיקער „מרור“... ווען דו זעהסט, אז די זאך קען ווערען צו ערנסט, אז די ביטערנים פערכאפּט שוין דעם אָטהעם, דאן זאָלסטו זיי מכבד זיין מיט „כורך“, מיט דינע, געריבענע, דעליקאטנע שטי־קעלאך, א מין „חזרת“... דאָס הייסט, דו וועסט זיי געבען „חריין“, די זעלביגע מאָס, נאָך אפשר מעהר,, אָבער אין אן אנדער פאָרמע... אמת, עס איז טאקע מרור, ביטער, אז עס קעהרט די גאל, אָבער ניין! עס איז דאָך ניט קיין „מרור“; עס איז „כורך“, שוין גאָר עפּעס אנדערש... די געריבענע חריין, די „כורך“ איז גוט צוליעב נאָך א וויכטיגען ענין, — נעמליך, מען דארף ניט דערצו געברויכען אזוי שטארק די צייהן, עס קען אמאָל ניט לוינען... צייהן דארפסטו אליין האָבען, ווייל דו האָסט מעהר וואָס צו קאיען. דיין „המוציא“ איז א גרעסערע,

היינט סתם דארפסטו דאָך פערענטפערען די „קשיות“, דאָס קען מען ניט מיט א האלבען מויל, מען מוז דערצו געברויכען די באק־ציינער, אז מען זאָל מורא האָבען די קשיות איבערצופרע־גען... און עס זאָל זיין שא. „עבדים היינו“ און גענוג!...

* * *

ש ו ל ח ן ע ו ר ך : האָב ניט קיין טעות און פערבייט דאָס ניט אויף שולחן ערוך! גאָט זאָל שומר ומשמר זיין פאר אזא טעות! אַך און וועה קען דיר זיין ווען דו זאָלסט לעבען אין אמעריקא לויט דעם שולחן ערוך... א שענעם פּנים קענסטו האָבען! דאָס איז טרפה און דאָס טאָר מען ניט. דאָ מוז מען ווארטען, דאָרט טאָר מען ניט איבערכאפּען, פאר דאָס טאָר מען ניט איבערנעהמען און צו יענעם טאָר מען זיך ניט צורוקען, דער כלל, דו קענסט פיין אויסזעהן... דאָ איז ניט שייך טהפה, דאָ איז אליץ־דינג כשר, און ווי נאָך כשר! ווי א בן־פקועה, כשר אָהן א סרחא... מען קען זיך אין אמעריקא, מיש־טיינס געזאָגט, ניט מדקדק זיין כחוט השערה. דער נייער „סדר“ פערלאנגט דאָס ניט. דאָס מיינט מען טאקע פּושט מיט די איינ־פאכסטע פּשטות שולחן עורך, א געגרייטען טיש, די הגדה אליין מיינט דאָ אויף די קניידלאך... און דו דארפסט דאָס אודאי מיינען...

* * *

צ פ ו ן : יעצט, ברודערקע, נעהם זיך צום אפיקומן! פערגעס ניט, אז באלד פון אנפאנג „סדר“ לערנט מען דיר „ברעכען“. דאָס איז די ערשטע בעדינגונג. „ברעכען“, „טיילען“ אין די נויטיגע מקומות. די גרעסטע טייל געוועהנליך בלייבט

בײַ דיר און ניט אַלץ טײַלסטו דאָך, אַ סך בלײַבט דאָך דיר אין גאַנצען איבער... אַ שטיקעל אָבער, און „אַפּיקומן" בעהאַלטסטו פון הינטען. דו זעצט זיך אויף דעם אַרויף און לאָזט קײנעם ניט צו, האָסט דאָס אין דײַן בעזיץ... דער עולם איז פון דערסטוועגען ניט קראַנק אויפ'ז מח גאָר אין גאַנצען. כאָטש דו פּערדרעסט איהם די צײַהנער מיט נסים ונפלאות, מיט מופתים און יהודה'ס סמנים, קוקט ער דאָך אויף אַלץ, וואָס דו בעזיצט, און ער קווײַנקעלט... דו אָבער האָב שׂכל און פערשטעה דעם סוד פון „אַפּיקומן": — גיעב אַוועק דאָס, וואָס בײַ דיר בלײַבט איבער פון הינטען און דו ביסט פרײַ פון אַלל־דאָס־בעז... נאָך מעהר, דו ווערסט דערמיט אַ גרויסער בעל צדקה און דער עולם בעלעקט זיך פון דײַנע צדקות.

* * *

ב ר ך: בענש! זאָלסט קײנמאָל ניט פויל זײַן אויף ברכות! די מענשען האָבען ליעב, אַז מען בענשט, מען חנפ'עט. עס מאַכט ניט אויס וועמען — אויב מען בענשט גאָט, זײַ, אָדער אויסגעכאַפּטע פּאַרשוינען, ווי בעלי טובות, כלל־טוער, רעדעל־פיהרער, דעם רב, אָדער די רביצין... בענש דעם קצב פאַר זײַן פעטע קישקע, דעם בעדער — פאַר זײַן הײסע באָד, דעם שוחט — פאַר זײַן איבערשנײַדען די האַלז, דעם קרבן — פאַר מאַכען די קבורה, דעם חזן — פאַר זײַן שענעם „מי שברך", דעם בית המדרש — פאַר זײַנע שפּינוועבס... דעם „ברודער פּרעזידענט" — פאַר זײַן רונדיגען בײַכעל און די ווײַבערשע שול — פאַר איהר ווײַנען צו „לכה דודי"... בענש; בענש אַלעמען! די וועלט האָט פײַנד, אַז מען

שילט, מען בריקעט, מען איז אונצופריעדען, מען בײַזוערט זיך, מען זוכט חסרונות און מען קריטיקירט. בענש, אַלץ און אַלעמען און מען וועט זיך בענשען מיט דיר...

* * *

ה ל ל: זאָג הלל! לויב און זינג מען זאָל טאַקע זעהען און הערען, אַז דו ביסט צופריעדען מיט דער השגחה. דען אויב דו זאָלסט זיך פיהרען לויט די סמנים פון דעם נײַעם „סדר" וועסטו ניט האָבען קײן גרונט פאַר אונצופריעדענהײַט. וועסט לעבען „כמלך בגדוד" ווי אַ הונד אין קראָפּאָווע. דו וועסט זײַן מיט אַלעמען „קוטשוניו מוטשוניו, לײַבעלע טײַבעלע קאָטינקע". וועסט זײַן מיט אַלעמען שלום, יאָ, שלום נאָך מיט אַ „סמיטשיק, אַריבער". וועסט זײַן אַלעמענס פרײַנד, אַלעמענס אָבגאָט, אַלעמענס ברכה. מען וועט דיר זינגען דעם שענעם פּסח'דיגען פּזמון „אדיר הוא יבנה ביתו בקרוב"... און דו וועסט טאַקע זײַן אַ אַ „ריעל עסטײטניק" אויפ'ן ברײַטען אופן. אַלע ווילען דיר ווינשען געזונד און אורך ימים און דו וועסט דאָס האָבען. דען פון וואָס זאָלסטו אײַגענטליך קרײַנקען? פאַרוואָס זאָלסטו ניט האָבען קײן אויסגעצויגענע יאָהרען, אַז קײן זאָך אַרט דיך ניט, קײן זאָך טשעפּעט דיך ניט, אַלץ איז גוט און וואויל, גלײַך ווי אַ שטעקען און פּונקט ווי געשאָסען? קײן וועלט־שמערץ קענסטו דאָך ניט האָבען סײַדען דו זאָלסט קריעגען אַ פּיפּעץ אויפ'ן צונג, אַ היהנער אויג אויפ'ן סאַמע עלענבויגען, אַ ראַק אויפ'ן פּלײַצע, צוקער קראַנקהײַט, נירען־טראָבעל אָדער ליעבעס יסורים... אַלזאָ, זינג הלל אויפ'ן בײַ־קול.

* * *

נ ר צ ה : אויב דו וועסט אזוי טאָן, אזוי האנדלען ווי מען הייסט דיר, ווי אמעריקא וויל, וועט דיין סדר בעוויליגט ווערען. דיין נאָמען וועט צוקלינגען ווי א תיפלה־גלאָק, דיין שם וועט זיך צוטראָגען ווי דער געשמאקער רויך פון א האוואנא ציגאר אין די נאָזלעכער פון א ניו יאָרקער „סאלון קיפער“. דו וועסט זיין דער פאָרזיצענדער, און פאָרשטעהער פון אלע פערזאמלונגען, פון אלע אסיפות און אונטערהאלטונגען, ביי ארבייטער פ ר י י נ ד און ארבייטער פ י י נ ד. ביי אָרטאָדאָקסען, אָקסען און אפיקורסים, ביי מיידלאך און מיידען, ווייבלאך און ווייבער, אלמנות, גרושות און עגונות, מיט איין וואָרט, ביי אלע מענשען און אונמענשען... דו וועסט זיך פרעהען ביי׳ם לעבען און אויסשטשירען די צייהן פאר געלעכטער נאָכ׳ן טויט, וועסט האָבען די גרעסטע לויה... עס וועלען דיך מלוה זיין אידען, אידעלאך, „אידישע קינדער“ און „יאהודים“... שוהלען און שוהלכלאך, קלויזען און קלייזלאך און לאָזשען. מען וועט דיך מספיד זיין אויף זשארגאָן, אויף אידיש, אויף מאמע־לשון, אויף טייטשעס, אויף דייטש, אויף האָכדייטש, אויף פלאט דייטש, און אויף פור פלאט, אויף ענגליש, רוסיש און טאָטעריש, אויף אנארכיסטיש, סאָציאליסטיש, ציוניסטיש, טערריטאָריאליסטיש, פועל׳יסטיש, בונדיסטיש און „עס“ „עס“ איסטיש „ונאמר לפניו שירה חדשה הללויה“...

ערב פסח

קאָמישע און טראגישע בילדער.

ערב פסח אין אידישען קווארטאל.

גוטע צייטען, שלעכטע צייטען, יום טוב איז יום טוב, בפרט נאָך אזא ליעבהארציגער גאסט ווי דער „יום חרותינו“, וואָס קומט צו אונז העט, אזש פון מצרים...

עס איז פשוט ניטאָ איין לוקסוס־זאך אויף דער וועלט, וואָס זאָל זיין צופיעל פאר איהם. פון חרוסת ביז די אויבערשטע פון פעטרושקע; פון ציבעלע ביז דער „זרוע“ און פון „חזרת“ ביז — אלץ קען ער צוקייען און פערדייען.

א צו שענער יום טוב איז פסח מען זאָל איהם אָב׳פטר׳ען מיט „שיהע פיהע“, מען זאָל זיך פאר איהם ניט אינטערעסירען, איהם ניט פערזאָרגען מיט די ריכטיגע כיבוד און די אידישע גאסען זיינען טאקע דערפאר לעבעדיג. מען שניידט מיירעס און מען „שניידט זיך א קריעה“, מען באקט מצה און מען באקט חובות אום צו שאפען דאָס נויטיגע. עס פלאגען זיך די מענער און עס טומלען זיך די ווייבער„ פון קעלער ביז׳ן אויבערשטיבעל שטייגען די הכנות און יעדעס טענעמענט־הויז שמעקט מיט פסח...

איבערהויפט זיינען בעשעפטיגט די ליוועראנטען פון אי־

דישקייט און כשרות, די פּאַדריאַטשיקעס פון דער כנסת ישראל,
וואָס שטעלען צו פאר אידען אלע גוטע זאכען, פון וועלכע די
שכינה סמאַקעוועט זיך, וואָס שאַפען דעם עולם אלל־דאָס־גוטס
און זיך — געשוואָלענע פּיס קריכענדיג אויף די עטאַזשען מיט
פּסח׳דיגע פּראָדוקטען, שלעפּענדיג די פלעשער „שליוואָוויטץ“
און טאָרבעס מצה־מעהל איבער גאַסען און טרעפּען.

דאָס זיינען סוחרים, וואָס קוקען ניט שטאַרק אויף
מזומן, יא „קעש“, ניט „קעש“, אבי פערקויפט, נישקשה, מען
וועט זיי שוין בעצאָהלען, אויב ניט איצט, וועלען זיי קריגען
דאָס זייעריגע נאָך סוכות שוין אין איינעם מיט׳ן געהאַלט פאר
אתרוג־בענשען.

און זעהר אינטערעסאַנטע טיפּען זיינען זיי, אָט די בראַנ־
פען און מצה־טרעגער אונזערע, גאָר א סך גלגולים האָבען זיי
געמוזט דורכמאַכען ביז זיי זיינען געקומען צו זייער יעצטיגע
מדרגה. יעדער איינער פון אָט די „הענדלער“ האָט זיין פּנקס
מיט ביטערע, קלאָגעדיגע מעשיות.

זיי זיינען אמאָל געווען „טייז“, מיט גאָר א גרויסע בע־
דייטונג אין דעם קאָרטען־שפּיעל פון לעבען. זיי זיינען כמעט
אלע „געוועזענע“, מיט אן אינטערעסאַנטע פערגאַנגענהייט פון
„דער היים“. אין מאַנכע פון זיי ליעגט נאָך דער אַמאָליגער
גביר, דער פיינער בריה, דער דאָזאָרצע, דער סוחר, דער בעל־
הבית׳שער ליידיג געהער, דער זיידענער יונגער מאַנטשיק פון
דער „אלטער וועלט“, וואָס האָט „גאָר ניט אויסגעפיהרט“ און
האָט זיך נאָכגעיאָגט נאָך א בולקע פון דער אנדער זייט ים ביז
העסטער שטראַסע.

א טהייל פון די פּסח־פּעדלערס זיינען אלטע, אויסגעריכ־

טע אפּעריטאָרס, בייסטערס און פּרעסערס, וואָס האָבען פער־
לאָרען לייב און לעבען אין די שעפּער און פערקויפען יעצט
אידישקייט אויף „אינסטאָלמענטס“, אויף וואָכער און קלעטערען
אויף די שטיגען צו זעהען ווי הויך זיי האָבען זיך ארויפגע־
ארבייט...

אמת, אין ניו יאָרק וואַרפט זיך ניט דער ערב פּסח אזוי
שטאַרק אין די אויגען ווי אין ליטא, פּוילען און גאַליציען:
מען כשר׳ט ניט אויפ׳ן שול־הויף קיין כלים; מען שלעפּט ניט
די כוסות טובל׳ען צום טייך; עס גיסט זיך ניט קיין פּסח׳דיגע
וואַסער אין די רינעס און מען ווייסט ניט קיין פענדלאַך אויף
דערוויסען, דערפאַר אָבער איז דאָס א פּערדרייעניס; א דריקע־
ניס און א שטיקעניס אין די ענגע, טאַבאַק־פּושקעדיגע „רומ־
קעס“, וואו די טאַטעס מיט די מאַמעס, מיט די קינדער און
קינדס־קינדער, און לאָזשערס, און שכנים ראָיען זיך ווי פליעגען
אין א קידוש־גלעזעל.

אָט שטעהט א אידענע מיט א פערשמירט פּנים און שטעלט
איבער די בעט לכבוד פּסח... דעם לאָזשערס מאַטראַץ וואַלגערט
זיך אויפ׳ן מיטען שטוב, א קינד פּלושקעט זיך מיטביידע הענט־
לען אין די פּסח׳דיגע ראָסעל, אויפ׳ן אויווען קאָכט זיך דאָס
מעד און לאָזט א פּאַרע ווי אין א מרחץ. די אייגענע קינדער
מיט די קינדער פון „יענער שטוב“ שפּרינגען איבער די הינקע־
דיגע ביינקלאַך, איין אינגעל מעסט אָן דעם טאַטען׳ס שבת׳דיגען
צילינדער און א מיידעלע קרימט זיך געגען שפּיעגעל אין דער
באָבע׳ס יום טוב׳דיגען טשעפּעק... א אידענע פון „יענער שטוב“
שטעהט און זויגט א קינד און בערעדט די „ווייבעל פון אויבען“,
די „הויזקיפּערקע“ קומט זיך צוזאָגען ביז אין „פראָנט־רום“ מיט

קללות און א בעזים נאָכ'ן עלטערען אינגעל, דעם „לויפער", דער שמש פון דער חברה שטעהט מיט אן אויפגעמישט ביכעל און מאָנט פאר א מפטיר... און אן אלטער, יאדושליווער מלמד—מאָנט שכר לימוד... א פעדלער זוכט דוקא צו פערקויפען א „כשר'ן ראָג" אָהן שעטנז אויף פסח... און א בראנפען־איד האלט אין דעליווערען די היילינגע סחורה. אין מיטען דערינען קומט דער מאן פון שאפּ און ברייננט מיט זיך א „גרינעם" לאנדסמאן אויף וועטשערע. ניט געפינענדיג קיין שטוהל, גיט זיך דער „גרינער" א זעץ אוועק אויף דעם פעקעל מצה, וואָס איז געלעגען אריבערגעדעקט מיט א ליילאך אויף אן אייער־קעסטעל, און צוברעכט זיי רוק און לענד און לאָזט זיי ניט איבער קיין גאנצען גליעד אפילו אויף איין המוציא.

ניט קיין קליינע טהעטיגקייט זעהט מען אין דעם גאליציאנער קווארטאל. צווישען די אמת'ע פרומאקעס, די חסידים, וועלכע פראווען אן ערב פסח פאר זיך און מישען זיך כמעט גאָר ניט מיט די מתנגדים, אין יענעם עולם קטן פון געגרייזעלטע פאות און „יצמח פורקן'ס" באקט מען מצה אין עקסטרא אויווענס פון כשר'ע שטיינער, מען קנעט די טייג אין יארמולקעס און ביי יעדער מירע זינגט מען הלל, פונקט ווי אין פיפּטשיליאיעווע אָדער דריגישקעניץ.

א גרויסער מסחר געהט אָן ביי די אידישע מוכרי ספרים. עס איז א הו־הא ביי די פסח'דיגע ליטעראטור. די הגדות פליהען פון די פּאָליצעס, ווי די וואָראָביטשיקעס, דער „חכם" פון „מה נשתנה" שטעהט מיט דעם פערדרייטען גמרא־פינגער און קלעהרט אויף דעם „תם", דעם „רשע" און דעם „שאינו יודע לשאול", וואָס וויסען ניט פון זייערע הענד און פיס צו זאָגען

פאר וואָס ריווינגטאָן סטריט און טשערי סטריט פרייען זיך... וואָס עס איז פאר א בייזע הוליאנקע אויף חיים דעם סלעקאפערייטער און וואָס פיטשע ריטשע דער קאפּען־מאכער פרייט זיך מיט דעם אמאָליגען יציאת מצרים... ווען אידען זיינען נאָך געגאנגען גאָר אָהן היטלען...

א זעלטענעם יריד שטעלען פאָר די שטופּ־וועגעלאך, די „פּוש־קארט" פעדלער מיט זייערע „קראָמען" אונטער'ן נאקעטען הימעל, וואו מען קען קריעגען פון א שטיקעל חריין ביז א „באָרדער"... און פון א קנעפּעל ביז א „רעווערענד", דען מאנכע פון די, וואָס פעדלען ביי טאָג זיינען מסדר קדושין ביי נאכט... א גרויס אויסכאפּעניש איז אויף די יום טוב'דיגע רעשטלאך, די „רעמנענטס", וואָס ווערען פערקויפט צו די „רעמנענטס", די רעשטלאך פון דער געזעלשאפט, די „לעצטע פון בענשען" וואָס נעהרען זיך, שוכען זיך און קליידען זיך מיט די איבערגעבליבענע, מיט דעם אָפּפאל, וואָס טויג נאָר אויף ארויסצואווארפען. א סך אָרימע מאַמעס פוצען אוים זייער קליינוואַרג אויף פסח מיט די ראָזיגע רעשטלאך, וואָס ווערען צונויפגעקויפט „בילינג" אין די אָפענע „געוועלבען" אויף די רינשטאָקען פון דעם אידישען קווארטאל.

איינע פון די אומעטיגע בילדער פון ערב פסח זיינען די ארבייטסלאָזע אידישע ארבייטער, וואָס שלעפּען זיך אום ווי שאָטענס איבער די גאסען און קוקען אריין מיט גלעזערנע אויגען אין די אויסגעפוצטע פענסטער פון די קראָמען. זיי קוקען אויף די שענע קליידער, פיינע קאפּעלושען, לאקירטע שיך, רייכע זייגערס און ציערונג, מאָדנע אויבער־העמדער, און קראוואטען, און שלייפען, און שפּאציער־שטעקענס... זיי קוקען אויף די מצה־

געשעפטען, וויין־האנדלונגען און הונדערטער פערשיעדענע זאכען לכבוד פסח און פריהלינג, און עס דאכט זיך זיי, אז זיי זעהען דאָס אלץ ווי אין חלום...

די קונים־שלעפּער, די „פּולערס־אין“, וואָס שטעהען פאר די טהירען פון די אלערהאנדיגע אידישע געשעפטען, שלעפּען זיי פאר די ארבעל און רופען:

— מיסטער, א שענעם סוט אויף יום טוב!

— מיסטער, פיינע העטס!

— מיסטער, פּרעכטיגע קינדער־קליידער!

— מיסטער, א לעבעדיגען פּארלאָר־סעט!

— מיסטער... מי.... ס...ט...

יאָ, מיסט! דאָס איז אלעס. דאָס איז, וואָס זיין ווייב און קינדער טראָגען אויף זיך. מיסט איז זיין מעבעל, מיסט זיין שפּייז, מיסט זיינע אויסזיכטען אויף יום טוב, מיסט זיין „יום חרותינו“ און מיסט זיינע האָפנונגען!

און אזוי געהענדיג און קוקענדיג מיט טריבע בליקען, קומט ער צו דער „פּאָאָן שאָפּ“, דעם בלוטיגען „לאָמבארד“ און דערקענט צווישען די פער'משכן'טע זאכען זיין שער און זיין טלית...

ערב פסח אין אידישען קווארטאל!...

דריי דורות

גאָר אמאָל, אמאָל פּלעגט מען „לויפען“ נאָך אמעריקא; אין א היבשע צייט שפּעטער — איז מען „געגאנגען“ נאָך אמעריקא און יעצט — „פּאָהרט“ מען נאָך אמעריקא.

דאָס איז א גרויסער אונטערשיעד!

די, וואָס זיינען מיט יאָהרען צוריק אנטלאָפען נאָך אמעריקא, זיינען שוין כמעט קיינער ניטאָ מעהר, בלויז זייערע קינדער און קינדס־קינדער שפּיעלען יעצט א ראָלע אלס רייכע אמעריקאנער יהודים, אלס יחסנים... זיי איז מעהרסטענס גאנץ גוט און זיי קוקען אראָב אויף דער „איסט־סייד“ מיט א מיקראָסקאָפּ... די, וואָס זיינען נעבאך „געגאנגען“ נאָך אמעריקא, יאָ, ג ע ג א נ ג ע ן, ווייל דער שיקזאל און די פערפאָלגונג האָט זיי געטריעבען פון דער היים ניט געבענדיג געגוג הוצאות הדרך — די מענשען זיינען נאָך כמעט אלע פאראן. זיי זיינען דאָס די יעניגע, וואָס האָבען דאָ אויסגעפלאסטערט א וועג פאר אידישעם וויסען, אידישע זשורנאליסטיק און אידישע קונסט. פון די, וואָס זיינען ג ע ג א נ ג ע ן נאָך אמעריקא, זיינען ניט אלע גליקליך. פיעלע, זעהר פיעלע זיינען געפאלען אויפ'ן שלאכטפעלד פון חיונה און פּראָגרעס, און פיעלע זיינען

געבליעבען הענגען אין דער לופטען אָהן א פעסטען באָדען אונטער זייערע מיעדע פיס.

די ,וואָס זיינען דאָ געקומען צו „לויפען“ האָבען זיך געטוינגט אָנצוזאמלען עשירות אויף פערשיעדענע אופנים, ווי זיי זיינען דאָס געוואוינט געווען צו טאָן אין זייער היים. פון וואַנען זיי האָבען געמוזט אנטלויפען אום ניט מיאוס אריינצופאַלען... אָבער די, וואָס זיינען דאָ געקומען צו „געהן“, האָבען געמוזט קעמפפען, ביטער, זעהר ביטער, אום צו עקזיסטירען.

גאַנץ אנדערש איז מיט די, וואָס קומען יעצט צו פ אָ ה ר ע ן נאָך אמעריקא. די צונויף „געפאָהרענע“ קומען שוין דאָ אויף אלעם פארטיגען. זיי ווייסען ניט און ווילען גאָר ניט וויסען וואָס עס איז פריהער געווען. זיי הויבען גלייך אָן זיך צו מישען און זאָגען דעות. זיי ווילען ניט אנערקענען מיט דאנקבארקייט דאָס, וואָס מען האָט דאָ אויפגעטאָן פון זייערטוועגען און נעהמען זיך גלייך בלאָזען און „בריקענען“, פונקט ווי זיי וואָלטען געהאָלפען עפּעס אויפבויען, עפּעס שאַפען. עס איז זיכער, אז אין פערלויף פון די קומענדע דורות וועלען די דריי קאטעגאָריעס עמיגראנטען זיך אזוי פערמישען, אז מען וועט ניט מעהר וויסען „ווער איז ווער“, דערווייל אָבער זיינען די „געלאָפענע“, „געגאנגענע“ און „געפאָהרענע“ דריי גאַנץ בעזונדערע קלאסען.

די „אנטלאָפענע“ האָבען זיך ארויפגערוקט אין די הויכע מקומות פון דער „וועסט־סייד“ און אין די עלעגאנטע ערטער פון די איסט, די „געגאנגענע“ שארען זיך אויף ביסלעכווייז אוועק פון „העסטער“ מיט איהרע שוועסטער און די „געפאָהרענע“ בלייבען אלס מעהר און מעהר די זעלבסטהערשער פון

דער איסט סייד, פון דער זאָגענאנטער „גהעטאָ“. די „צונויפגעפאָהרענע“ געפינען שוין דאָ פארטיגע צייטונגען; פארטיגע יוניאָנס; פארטיגע טהעאטערע; פארטיגע לאָדזשען, חברות, פעראיינען, סאָסייעטיס, האָספיטעלער, קערפערשאפטען און אינסטיטוציעס פון פערשיעדענע כאראקטערע. דיעזע לעצטע און נייע עמיגראנטען פאנגען דאָס גלייך אָן צו ניצען און נאָכמעהר — צו קריטיקירען! זיי ווייסען ניט וויפיעל בלוט און שווייס, וויפיעל מארך און מיה און לעבענס עס האָט געקאָסט דאָס אלעס צו שאפען אין א פרעמדען לאנד אונטער די ערגסטע אומשטענדען.

דיעזע נייע איינוואנדערער אינטערעסירען זיך גאָר ניט מיט דער געשיכטע פון דער „איסט־סייד“, מיט די פיעלע קרבנות, וואָס זיינען געבראכט געוואָרען אויפ׳ן אלטאר פון דעם אידישען פאָרטשריט אין דער נייער וועלט. זיי כאפען זיך צו צו דעם ווי צו זייער אייגענע און האָבען צומאָל קיין גוט וואָרט פאר זייערע פאָרגענגער.

ביז יעצט האָט מען פון דער איסט סייד גאָר ניט געהערט, קוים איז זי אָבער געוואָרען פראָמינענט, קוים האָבען מענשען מיט מסירות נפש גרוים געמאכט דעם אידישען נאָמען, קומען די „אנטלאָפענע“ און בעטען א חלק אנערקענונג. זיי זאָגען אז דאָס אלעס איז געשעהען אין זייער זכות, אז זייער ליכט האָט עס אויף אונז משפיע געווען פון אויבען אראָב... און מאַנכע נייע „גרינהאָרנס“ בני בלי שם, וועמען עס האָט נאָך גאָר דער בויך ניט וועה געטאָן אויף אמעריקא, האָבען גאָר די חוצפה צו קומען אונז לערנען און אויפקלערען און שימפּפען מיט די שענדליכסטע ווערטער. מיר האָבען זיך מקריב געווען

זייט לאנגע יאָהרען פאר דעם פאָלק, מיר האָבען איהם געשאפען א אויסגעברייטעטע און א ערשטע קלאסע זשורנאליסטיק, מיר האָבען פערפאסט ביכער און האָבען דאָס אלעס געשאפען אין ארמקייט און אין עלענד, קעמפּפענדיג מיט הונגער און פערצווייפלונג און די, וואָס זאמלען די פרוכט פון אונזער בלוטיגע פראצע קוקען זיך צומאָל ניט אום אויף אונז.

מילא די יחסנים פון „אָפּטאון", די קנאקער פון דער גאָלדענער גהעטאָ האָבען שוין ביסלאכווייז אויסגעפונען, אז מיר ווילען זיי ניט אנערקענען אלס שותפים אין דער מעשה בראשית פון אונזערע גייסטיגע שעפּפונגען, מיר האָבען זיי געגעבען צו פערשטעהן, אז מיר זיינען אונזערע אייגענע בעלי בתים, יעצט בלייבט אונז נאָר צו דערמאָהנען די נייע אראָבגעפּאָהרענע, אז זיי זאָלען ניט פערגעסען זייערע בראווע פּיאָנערען. עס קומען יעצט אריבער מאנכע אויפגעבלאָזענע משכילים און סתם אידען מיט פּרעטענזיעס און בלאָזען זיך און מאכען זיך א פוריע געגען די אלטע קעמפּפער פון דעם אידישען פּראָנרעס אין דעם קווארטאל פון אידען. דיעזע משכילים דארפען ציהען די הוט פאר די, וואָס האָבען דאָ אויסגעפלאסטערט א וועג פון זייערט וועגען.

יעדע אידישע בלאט פון דער „איסט סייד" האָט איהר ליידענס־געשיכטע, און יעדער שרייבער, וואָס פערדיענט יעצט אויף ברויט, האָט יאָהרענלאנג געהונגערט. יעדער יוניאָן האָט א רעקאָרד מיט בלוטיגע סצענעס, מיט טרערענפאָלע און יאָמערענדע געשיכטען און יעדער אידישער שוישפּיעלער, וואָס טראָגט א דימענטענע שפּילקע און א גאָלדענעם זייגער, האָט לאנגע צייטען געשטריטען מיט'ן שיקזאל און נעפּאָכטען פאר

א לעבען. יעדע ו ו א ה ר ע אידישע פּאָעזי אין דעם גלות־לשון, וואָס איז געדיכטעט געוואָרען אין די דומפּפע טענעמענט געביידען פון אידישען קווארטאל, טראָגט אויף זיך דעם שטעמפּעל פון אויפּאָפּפערונג און יעדעס לעהר־בוך, וואָס דאָ איז פערפאסט געוואָרען, צו לערנען דעם גרינעם די שפּראך פון דער מדינה, איז א מצבה נאָך א שטיק פערלאָרענעם לעבען.

די אויפטוער פון אָט די אלע גוטע זאכען אין דער „איסט־סייד" ציהען זיך לאנגזאם אָבער זיכער צוריק, זיי זיינען מיעד געוואָרען. נאָך א קורצע צייט און זייער טהעטיגקייט וועט איבערגענומען ווערען פון אנדערע, פון אינגערע הענד. באלד שטארבט דער ערשטער פיערטעל יאָהר־הונדערט פון מיהע און מאטערניש, פון אונאונטערבראָכענע קעמפּפע. איהר, נייע אמעריקאנער, איהר „אָנגעפּאָהרענע", פערגעסט ניט אייערע מוטיגע פּאָרגענגער! פערגעסט ניט וואָס מיר האָבען געטאָן פאר אייך! בלאָזט זיך ניט! קוקט אויף דאָס גוטע, וואָס איהר געפינט דאָ מיט רעספּעקט. וואָס מיר גיבען אייך איבער, עס מעג אפילו זיין ניט אין גאנצען ניט פאָלשטענדיג, דאָך לאָזט זיך עס זעהען, אָבער וואָס איהר וועט ווייטער טאָן דאָס קען מען ניט וויסען.

רעספּעקט פאר די מארטירער פון דער „איסט־סייד"! **בויגט דעם קאָפּ פאר א אונשטערבליכען פערטעל יאָהרהונדערט!**

די גהעטאָ אין די קעטסקילס

אידישע גערטנער מיט פאות'ן. — „פּאַרמערס" זיינען מגייר די בערג. — אַ דאַרער אַלל־רייטניק געהט זוכען אַפּעטיט. — — „שיני מאונטיינס" און חיים־משה לייק. — דער גלות און דיא מאָגענס.

מיט א רעכט ביסעל יאָהרען צוריק, ווען אין באַיארד סטריט פלעגען וואקסען אידישע בערד און אין איסט בראָדוויי פלעגען נאָך וואקסען בוימער; ווען אין מאָטט סטריט פלעגט מען בלאָזען שופר. און אין גרענד סטריט פלעגט מען ניט פערשטעהן קיין זשארגאָן; ווען אין פאָרסייטה סטריט האָט מען שוין גענומען פעדלען מיט ציצית און אין טשעררי סטריט איז נאָך געווען קליין אירלאנד; ווען אין קריסטי סטריט פלעגט מען נאָך מצרף זיין א בלעך־פעדלער צום מנין און אין דער „ערשטער עוועניו" פלעגט מען נאָך מאכען א ברכה איבער אן אפרייטער ברוך משנה הבריות; ווען אונזערע אידישע נרויסע נבירים האָבען נאָך געקנאקט... ניסלאך... אין איראפא און אידישע „יום־טוב בלעטער" פלעגט מען נאָך ניט געברויכען פאר „אשר־יצר" פאפיער — מיט איין וואָרט, נאָר אמאָל, אמאָל,

האָט מען ניט גע'חלום'ט, אז אידען זאָלען זיך שפרייטען ביז איבער סענטראַל פארק און די קעטסקיל בערג זאָלען ווערען א פאָרטזעצונג צו העסטער סטריט...

יעצט ווען איהר ווילט בעשרייבען דעם ניו יאָרקער אידישען קווארטאַל, מוזט איהר האָבען אין זינען סאָלליוואן קאונטי, גרין קאונטי און האָלסטער קאתטי, דען עס דארף נעהמען א נעאיבטעס אויג צו דערקענען דעם אונטערשיעד פון סענטערוויל, פארקסוויל און בראָנזוויל...

דער איד האָט גענומען נקמה פון די גוים דערפאר, וואָס זיי פלעגען ניט וועלען האלטען קיין אידישע לאָזשערם, ער האָט אָבגעקויפט זייערע פארמס און האָט זיי מגייר געווען. די גערטנער איז אויסגעוואקסען פאות און די בוימער האָט מען מל געווען... און אויף די פעלדער וועט טאקע יעצט זיין מעהר גערעטענים אויך, ווייל קיין מיסט פעהלט ניט ביי אידען... די ניו יאָרקער אידישע זומער־לאָזשערם גיבען זיך די גרעסטע מיהע צו פערמיסטיגען אלע געגענדען ארום...

מיט עטליכע יאָהר שפעטער וועט מען ווירקליך ניט וויסען וועלכע בערג עס זיינען גרעסער, די בערג מיסט אָדער די קעטסקיל בערג און איך האָב שטארק מורא, אז מען וועט מוזען מאכען א נייע געאָגראפישע קארטע פון דעם שטאאט ניו יאָרק.

בנוגע צו רעגען וועט מען זיך אויך ניט דארפען זאָרגען. וועט עס רעגנען איז רעכט, ווען ניט וועלען אידען מאכען זייער איינענע „אירריגיישאָן" אָנצוטרינקען די פעלדער, דאָס הייסט זיי מאכען דאָס ש ו י ן... זיי בעגיסען די ערד מיט נעגעל־וואסער, מיט מים אחרונים און מיט מי רגלים... מען

גיסט דאָס דורך די פענסטער פון די אידישע „פאַרמס“ פון די אידישע לאָזשינג־הייזער און אידישע האָטעלען.

עס איז אין גרונד גענומען א גרויסע נפקא מינה צווישען ניו יאָרק און די קעטסקילס. אין ניו יאָרק, למשל, שטעהען די הייזער אין שטאָדט און דאָ שטעהען זיי אין דרויסען... מען ז ע ה ט, אז זיי שטעהען אין דרויסען, דאָס ליידיגע פלאַץ ארום ווייזט דאָס אייך. דאָך ווילען די כשר'ע אידישע האָטעלען, איבערהויפט די זומער־לאָזשערס, אָבלייקענען דעם פאקט, זיי שטריינגען זיך אָן צו געבען די בערג די זעלבע צורה ווי עסעקס סטריט און מען מוז מודה זיין, אז דאָס געלינגט זיי...

יאָ, די קעטסקילס װעלען מיט דער צייט בעלאנגען אין גאנצען צו אחינו בני ישראל, פונקט ווי וואודביין... די קריסטליכע פארמס ווערען ביסלאכווייז אָבגעקויפט פון אידישע שניידער און מלמדים. קריסטען, וואָס האָבען פריוואט זומער־פלעצער אין די נאכבארשאפט פון ליבערטי אָדער אנדערע מקומות, נאָהענט פון אידישע לאָזשינג־הייזער, זיינען מקריב זייערע טייערע געביידען פאר א קלייניגקייט און אנטלויפען פון דאָרטען. זיי לויפען פון זייערע אידישע שכנים, פון די יאדושליווע, דורכאָוויצנע און שווינדזוכטיגע דאטשניקעס און פון די שטאָלצע, גראָבע יונגענדיגע און אויגען־אויפרייסענדע אויפגעקומענע, און •עס וועט ניט לאנג דויערען וועט מען דאָ ניט אָנזעהן קיין גוי אויף א רפואה. די אנטיסעמיטען האָבען ש ו י ן אָנגעהויבען צו בעליידיגען די קעטסקילס און רופען זיי פאר כעס די „ש י נ י מ א ו נ ט י י נ ס“. א אידישער פארמער האָט פאר מיר נעשוואָרען, אז ער האָט דאָס אליין נעהערט... שען איז אָבער ווי די אידען אליין גיבען די אלטע פלעצער אידישע נעמען. אָט

למשל רופען זיי דעם בעקאנטען זומער פלאַץ קאַימישאָ לייק „חיים משה לייק“ לויט די „משה'ס“ און די „חיים'ס“ וואָס קומען דאָרט...

ערשט יעצט פערשטעה איך אָבער פארוואָס אידען זיינען אן אייביג פאָלק. זיי זיינען באמת טאקע א סך שטארקער ווי די נאטור, דען אין דער נאטור איז א גרויסער אונטערשייד צווישען ניו יאָרק און די קעטסקילס: דאָ איז די ערד פיעל העכער, די לופט פרישער, דאָס קלימאט — געזונדער, אידען אָבער זיינען אלץ די אייגענע אין ריווינגטאָן סט. ווי אין מאונטיין־דייל, אין קעלער ווי אויף די בערג, צייט און אָרט איז זיי ניט משנה...

ווען מען פאָהרט פון ניו יאָרק מיט די אייזענבאהן, וואָס פיהרט נאָך די בערגיגע געגענדען, מוז מען נתפעל ווערען פון די ריעזיגע צאָהל אידישע פאסאזשירען; מענער, פרויען און קינדער, יונגע און אלטע; יארמולקע אידען, געגאָלטע אידען, אָנגעבלאָזענע אידען און אָבגעבלאָזענע אידען... ווייבער פון כל המינים: אין שייטלעך, אין האָרבענדער, אין היט מיט שטראוספעדערען און מיט אונטערגעבונדענע קאָפ־טיכלעך.

אלע פערלאָזען ניו יאָרק.

עס איז א מאסען אויסוואנדערונג. אידען איז מיאוס געוואָרען די ענגע, פערשטיקטע גאסען, זיי האָבען ניט אייביג אזוי געלעבט, זיי זיינען אמאָל ערד ארבייטער, אקער בויער געוועזן. די היילינגע זומער־צייט וועקט זיי אויף פון גלות. דער פויגעל רופט, די גרינע ביימען ווינקען, א געפיהל פון דעם גאָלדענעם „פארצייטען“ וואכט אויף און ציהט העם ווייט, ווייט אין

פרייען, דער פערוואָגעלטער יתום קערט זיך אום ווידער צו דער מוטער נאַטור...

אך, ווי שען עס פאַנטאַזירט זיך!
אין אמת'ן אָבער פאָהרט מען אויף די בערג עסען...

די לופט איז שטאַרק פערשטיקט אין שטאָדט,
מען קען ניט לייכט פערדייהען,
נו, מילא, איז פאַראַן א גאָט,
מען פאָהרט אין קאַונטרי קאַיען.

זאָל גרינען באַרג, זאָל גרינען טהאָל,
דעם זומערס אינטערעסען —
דאס האָט אונז אַלץ געפרייט אַמאָל,
יעצט פאָהרען מיר נאָר עסען.

דער בוים שמעקט אָן, די גראָז איז פריש,
די זונן שיינט העל און העלער,
דאָך אונז ליעגט נאָר אין זינען „טיש"
און בערג מיט פוללע טעלער.

און פּראָבע אויפ'ן עסען פאַנגט מען שוין אָן צו מאַכען באַלד אויף די אייזענבאַהנען. פלוצלינג, „ווי גאָט מיט אונז" פאַנגען אָן קריכען בייגעל פון די קעשענעס, קאָרענע קוכען מיט באַנאַנעס.

די גענעראַל פּראָבע ווערט געמאַכט. עס ערשיינען אייער מיט זענעפט, געבראָטענע פּופּקעס, קעזלעך מיט זויערע אוגער־קעס... „פּינאַטס" מיט „קאָרנד ביעף" און קאַלוואַריער „ספּאָנדזש קייק" מיט גערויכערטע פלאָנדרעס.

דאָס פערמעסט מען זיך שוין אויף די פאַרמס, מען ווערט זיך אָברעכענען מיט זיי...

איך געדיינק ווען איך בין געפאָהרען נאָך די קעטסקילס איז געזעסען נעבען מיר א דאַר, לאַנג אידעל ווי א חסידישע פּאה, ער איז אָבער געווען אַן אויפגעקומענער, ער האָט געטראָגען א פּאַנאַמאַ הוט מיט א גאָלדענעם זייגער. ער האָט געקוקט מיט א פּאָר הונגעריגע, זשעדנע אויגען אויף די בערג און האָט געקייט נאַכלעסיג א האַרטע איי. זיין שפּיציג בערדיל האָט זיך געשאָקעלט און עס זיינען פון איהר געפאַלען ווייסע קערנער זאַלץ... ער פאָהרט דאָס פעט ווערען אין די בערג און לערנט זיך דערוויל עסען...

— דאָרט מוז מען האָבען אפּעטיט — האָט זיך דאָס אידעל געווענדעט צו מיר ווייזענדיג אויף די בערג.

— יאָ, די בערג זיינען ערהאַבען, זייער פּראַכט איז ניט צו בעשרייבען.

— אָבער עס הונגערט, אז מען קומט דאָרט? — האָט זיך מיין שכן ווידער געבעטען מיט רחמנות.

— די בערג ציהען זיך מיט קאַרגע אונטערברעכונגען דורך ניו יאָרק, ניו דזשוירסי, פּענסילווייניא און ווירדזשיניא. אין ניו יאָרק סטייט הייסען זיי די קעטסקילס, אין ניו דזשוירסי רופט מען זיי די „בלו רידזש" אין פּענסילווייניא הייסען זיי די „אַללעגייני מאַונטיינס"...

— און אומעטום פאָהרען זומער לאָזשערס זיך אָבבאַפּען? האָט דאָס אידעל געפרעגט קאַלופּענדיג פון באָרד שטיקלעך נעלביל און וואַרפענדיג פערטראַכטערהייט ביי מיר אויפ'ן ראָק.

— דאָס זיינען נאָך ניט די העכסטע בערג, די „ראַקקי

מאונטיינס" פון קאָלאָראַדאָ זיינען פיעל העכער. אמעריקא האָט בערג וואָס הויבען זיך אויף פיערצעהן טויזענד פוס איבער די אויבערפלעכע פון ים.

— דאָרטען מוזען דאָס מענשען אריינעסען אין זיך — האָט זיך מיין דארער באהנ־קאמעראד דערפרייט.

— און די אדיראָנדייקס זיינען אויך ניט אוועקצומאכען מיט די הענד. אין יענע בערג געפינען זיך נאָך פערשיעדענע ווילדע חיות, דער פרעזידענט רוזוועלט פאָהרט דאָרט שיסען בערען...

דאָס אידעל איז אנשוויגען געוואָרען. מיינע ערקלערונגען האָבען איהם, זעהט זיך, ניט שטארק אינטערעסירט. דער קאָנדוקטאָר האָט דערוויילע אויסגעשריען „ליבערטי!" „ליבערטי!"

ווען איך האָב זיך א כאַפּ געטאָן האָב איך געזעהן, אז דער עולם איז אונטער דער צייט ניט געזעסען ליידיג. מען האָט געמאכט פראָבע מיט אלע קליפּערלאך. אויף די ביינק פון די וואָגאָנען און אויף די דילען האָט אויסגעזעהן ווי נאָך א שלאכט. ביינער און ביינדלאך, שטיקלאך פלייש, אייער־שאָלעכץ, באַנאנא־שאָלעכץ, אָרענדזש־שאָלעכץ, פּינאטס־שאָלעכץ, ציבעלע־שאָלעכץ, שטיקער אידישע צייטונגען גאָל פערפּיאטשקעט א חלשות... „יונידא ביסקיטס" און פערשיעדענע פּאַפּירענע אויסגעליידיגטע קעסטלאך... אין מיטען — א פערבלאָנדזשעטע ווינדעלע, וואָס א קינד האָט פערלאָרען... א יארמולקע פּלאָנטערט זיך אונטער די פיס.

איך בין אריין אין ליבערטע א פערוואונדערטער, וועלכע מאָגענס דער גלות האָט עס אויסגעארבייט ביי אידען!

אין „טייפעל'ס קיך"

די פערפאלענים אין די בערג.

שוין א פּאָר טעג ווי מאנכע זומער־געסט פון טענערסוויל, אין די קעטסקילל בערג, קלייבען זיך צו פאהרען אין „טייפעל'ס קיך" („דעווילס קיטשען") און ווילען דוקא איך זאל מיט זיי מיטפאהרען. אין אנפאנג האָב איך קיין חשק ניט געהאט; איך האָב סתם ניט געקענט גלויבען, אז עס גיבט א טייפעל'ס קיך אויסער ניו יארק. ווען מען האָט זיך אבער שטארק אנגעטשעפּעט אָן מיר, האָב איך איינגעוויליגט.

גענעסען די ביטערע געריכטען פון לעבען, די פערשיעדענסטע סם־המות־פּאטראָוועס פון שיקזאל, האָב איך שוין גענוג אויף אט דער זינדיגער ערד; מיין הארץ איז פול, אויבערפול מיט דעם קלעמענדען חלשות פון די ווילדעסטע שדים־מאכלים; איך האָב נאָך אבער קיינמאָל ניט געזעהן די קיך, וואו דער טייפעל קאָכט זיי... א מאָדנע קוריאזיטעט האָט מיך דערפאר ארומגענומען דעם ארט צו בעזוכען.

פאַרוואס דעם טייפעל'ס קיך זאל זיך גראד געפינען נעבען טענערסוויל, איינער פון די פּרעכטיגסטע פּלעזשור־פּלעצער פון זומער אין די קעטסקיללס, האָב איך מיך ניט גע־

וואונדערט. איך ווייס, אז וואו פערגניגען, דארט איז זינד, און וואו זינד — דארט איז דער טייפעל.

דאך ניט אלע זינדיגען אין די בערג. איך בין בלויז געקומען צו דער נאטור צו גאסט.

קראנק, שוואך און אויסגעמאטערט פון ציוויליזאציאן'ס פאלטער־קאמער: דאס אמעריקאנישע לעבען, בין איך ווי א שטיפקינד פערשעהמט, מיט צוריקגעהאלטענקייט, ווי א פרעמדער, ארומגעגאנגען אויף מוטער ערד'ס שמעקענדיגע דילען.

איך האב ניט מעהר געפיהלט, אז איך בין ביי זיך אין דערהיים... אז איך בין געקומען צו דער מאמע־נאטור צו גאסט.

צובראכען בין איך פון שטאדט אוועק און א געבראכענער אין גייסט און קערפער האב איך געקוקט אויף די צויבערסצענעס, די ערנסטע ערהאבענהייט און הייליגע תמימות פון די גראנדיעזע בערג.

כמעט א וואך איז פערגאנגען ביז איך האב אנגעהויבען צו בעגרייפען, אז איך בין אליין מיט גאט; ביז דער פערטויבענדער טומעל פון די צובושעוועטע, שטאדטישע גאסען האט מיר אויפגעהערט הוזשען אין די אויערען; ביז מיין אויסגעניכטערטער בליק האט דערזעהן די גאנצע הערליכקייט פון דעם געבענשטען געגענד, וואס האט מיך געטראגען אין זיין קוויקענדען בוזים ווי א גרינער, דופטינער חלום.

„מארגען וועל איך געהן זעהן דעם טייפעל'ס קיך", האב איך דעם גאנצען טאג געטראכט און אלערהאנדיגע, משונח־

דיגע בילדער האבען זיך געוועבט און געמאלען אין מיינע געדאנקען.

די היץ פון טאג איז געלעגען שווער און מיעד אויף די ארומיגע בערג און האט זיי איינגעוויקעלט אין א מאטען שלייער פון א פאפיליאטען קאליר. די זונענפיילען, וואס האבען פריי און אונגעשטערט געשאסען אין די טהאלען, האבען זיך צובראכען אן די מעכטיגע שפיצען פון די ריעזען־בערג און זיך פערלארען אין זייערע געדיכטע וועלדער.

אומעטום איז געוועזן דער הימעל טיעף בלוי ווי א שטילער, פער'חלום'טער ים. קיין וואלקען־וועלל האט זיך געריהרט אין דעם פערוויעגטען אקעאן פון לאזורע; קיין אינזעל־פלעק האט זיך אויף זיין ווייטען, אויסגעשפרייטען רוים ניט געפונען. די בערג האבען אריינגעגלאצט גלייך אין די בלויקייט אריין און פארנאכט זיינען זיי אריינגעוואקסען אין די הימלען. די פייערדיגע זונן האט אויסגעגאסען איהר פלאמענדעם אבענד־בלוט אין א ווייטען וואלד־בארג און האט זיך פערלאשען.

א קופערנער לייב האט אויסגעשפרייט זיינע וואלקענגרויסע לאפעס איבער'ן דונקעלען האריזאנט, אריינלאזענדיג זיינע באכמאטנע גרויע נעגעל אין די שווארצע קאלטענעס פון א דערשראקענעם בעוואקסענעם בארג. אביסעל שפעטער איז פון אונטער אן איינגעשלאפענעם וואלד אויפ'ן איינזאמען ברעג פון הימעל ארויסגעשוואומען די לבנה. איך האב געווארט, ווען זי איז געשטאנען איבער'ן הויז, וואו איך האב געוואהנט, האב איך געזאגט „גוט נאכט". האב אנגעטרויט מיין נשמה דעם בערג־גייסט און אונטער די איינטאניגע מוזיק

פון דעם גריל׳ס א סערענאדע אונטער מיין פענסטער, האָב איך מיעד און לאנגזאם איינגעשלאפען.

אויפגעשטאנען בין איך גלייך מיט׳ן מאָרגענשטערן, ווען די טהאָלען האָבען מקריב געווען זייער מאָרגען־קטורת צו די בערג. א ווייסער, דין־זיידענער רויך איז ארויפגעשטיגען אין דער לופטען און האָט צוגעדעקט די שלאָפעדיגע פארם הייזער, וויללאס און האָטלען. די גאנצע ערד איז די געבענטשטע פייער־פאהן געווען, פון וועלכער עס האָט זיך געטראגען דער ריינער, קלאָהרער אטהעם פון די דרימלענדע פעלדער צו דער יונגער מאָרגענליכט, ווי א שטילע נשמה־תפילה.

עס האָט ניט לאנג געדויערט און די זונן האָט אנגעצונדען די קרוין פון די בערגער. א פאלקערדיגע שטעג איבער די הויכע געווילדען האָט אנגעקינדיגט איהר קומען. דער ווייסער נעבעל איז צורונען און דורך זיין אויסגעוועבטען טויל האָט דורכגעברענט דער פייערדיגער פנים פון דעם טאג׳ס אנגעפאהרענע קעניגין.

אביסעל ווייטער אין טאג אריין האָט דאס געשטראשעט מיט רעגען. ווייט אין די בערג האָט טאקע, דאכט זיך, גערעגענט. מחנות פער׳חושך׳טע כמארעס, קליינע און גרייסע, האָבען זיך ארומגעשלעפט ווי גלות אידען, אהן א בעשטימטען וועג, איבער די בערג און אונטער די בערג, זיך טרעפענדיג אין דער בלאָנדזשענדיגער וויסטעניס מיט מאנכע שווער־פליגעלדיגע בארג־פויגעל, וואס זיינען ווי לופט־יתומים געפלויגען וויינענדיג איבער די וועלדער און זיך פערלארען אין די וואָלקענס.

דער טאָג איז עפעס ווי געמאכט געווארען אויף בעשטע־

לונג פאר א רייזע צום טייפעל׳ס קיך. ארום האלבען טאָג־צייט אבער האָט זיך דאס אביסעל אויסגעלייטערט. דער הימעל איז ריינער געווארען, און איך בין מיט א פריינד אוועקגעפאהרען זעהן דעם פיעל בעשפראכענעם אָרט.

מיין פריינד האָט דעם פערד ניט געטריעבען. מיר האָבען גענומען די פולע געלעגענהייט די וואונדערבארע לאנדשאפטען אויפמערקזאם צו בעטראכטען. וואו דער בליק איז נאר געפאלען האָט ער זיך אבגעשלאגען אן א בארג. פון ביידע זייטען וועג האָבען זיך געפונען האָטעלען, שעהנע פריוואט וויללאס פון רייכע שטאָדט־לייט און איינפאכע פארם הייזלאך, וואס האָבען פון אויסענווייניג געשיינט צו זיין שטילע נעסטען פון צופריעדענהייט...

איך בין מקנא געווען די ערד ארבייטער אויף דיזם גרינעם באָדען, וואס האָבען דא און דארט אין גערטנער און סעדער געטהאן זייער ניצליכע מלאכה. אויב זיי האָבען מיר, דעם „פלעזשור זוכער“, אויך מקנא געווען קען איך מיר ניט פארשטעלען. מיר זיינען אלץ געפאהרען בארג ארויף, דורך שטומע פערפלאָנטערטע וועלדער, אין וועלכע עס האָט נאָך אפשר קיין מענשען־פוס ניט געטרעטען. אויסגעריסענע בוימער און בוימלאך זיינען געלעגען מיט די ווארצלען ארויף איינגעדרייט איינע אין די אנדערע, פונקט ווי דער טייפעל וואָלט דארט אריינגעשטעקט די האנד און אויסגעמישט דעם געדיכטען וואלד ווי א טאָפּ.

ענדליך זיינען מיר געקומען אויף א זעהר ווילדע הויף. פון דער ווייטענס איז געשטאנען א קליין בודקעלע פון ברעטער און קאָרע, אויף וועלכע עס איז געווען אויפגעשריע־

בען א שורה ענגליש „דעם טייפעל׳ס קיך בעצאהלט 10 סענט און געהט דאס זעהן”. איך האב מיך דערויף ניט געוואונדערט. איך ווייס, אז געשעפט געהט געארעמט מיט׳ן טייפעל...

מיר האבען בעצאהלט, זיינען דורכגעגאנגען דאס קליינע בודקע־טהירעל און געבליבען שטעהן פערגאפט און פערציטערט, מיין פריינד האט נאך אויסגערעדט די ווערטער „שרעקליך”, „א גוואלד אין דער וועלט”, „שוידערליך”, מיר האט אבער אבגענומען דאס לשון. א ווילדער פחד האט אויסגעפיללט מיין גאנצע זעלע. קיין מורמעל איז איבער מיינע ליפען געקומען, די אימה פון טוידט האט זיי פערזיגעלט.

איך האב זיך פלוצלונג געפונען אויפ׳ן רעכטען זוים פון א העלישען אבגרונד, וואס האט גערוישט און געשראקען דורך שרייעדיגע וואסער־פאלען, וועלכע האבען זיך געשליידערט פון א דריי טויזענד פוסיגע הויך אין א שווארצען, פינסטערען, טייפעלשען תהום אריין.

די העכסטע פעלזען־בערג זיינען געשטאנען מיט אויפגעריסענע בייכער, זייערע דומפפע שטיינערנע געדערים זיינען ווילד געהאנגען איבער׳ן אבגרונד. פון זייער צושמעטערטע אינגעווייד האבען זיך געגאסען מורא׳דיגע שטראמען אין א מאוים׳דיגע, אונטערשטע פערפאלענים. איך האב פארגעסען, אז עס איז טאג; פארגעסען, אז עס איז דא א הימעל, א זונן, גרינע פעלדער, בלומען, שמייכלענדע קינדער, שעהנע פרויען, מוזיק, קונסט, לעבען — א וועלט! האב אלץ פערגעסען.

איך בין געווען אין טייפעל׳ס קיך.

איבער׳ן רעכטען מיטען פון די אונבעשרייבליכע פערפאלענים, צווישען איין אפענעם בארג־בויך צו א צווייטען,

איז געווען א שמאלער הילצערנער בריקעל מיט דינע ריטעלדיגע פארענטשעס און א וועג פון צוויי ברעטלאך האט צו דיעזען בריקעל געפיהרט.

צומישט, נישט וויסענדיג וואס איך טהו, בין איך אויף דעם בריקעל ארויף געשוידערט. ער איז קוים געווען ברייט גענוג פאר מיר און פאר א מויז, וואס האט גאנץ פאוואליע געשפרייזט איבער די גוואלדיגע טיעפענים, ניט מורא האבענדיג פאר מיר... הינטען איז נאכגעגאנגען מיין פריינד און מיך צוגעהאלטען מיט זיינע שטארקע הענד, איך זאל זיך פאר גרויס אויפרעגונג ניט אראבווארפען אין די פערזונקענהייט. אבער אויך דאן האב איך ניט געוואגט א בליק צוטהאן פון אויבען אראב, אום ניט צו פערלירען דעם פערשטאנד. בלויז פון א זייט האב איך האסטיג א ווארף געטהאן א פער׳גנב׳עטען קוק און האב באלד פערמאכט די אויגען. די פיס זיינען מיר פול געווארען מיט שפילקעס. איך בין צוויי מאל אריבער דעם בריקעל: אהין און צוריק.

דורכגעהענדיג די ביידעל, בלויז עטליכע טריט פון טהירעל, פאנגט זיך אן א זיג־זאג שורה מיט קליינע, שמאלע הילצערנע טרעפלאך, וואס ציהען זיך דורך סכנות נפשות, איבער אבגרונטען, דורך דעם בעהאלטענעם שוים פון א נאסען הענגעדיגען פעלזען, פון אויבען ביז גאר, גאר אונטען אין דער רעכטער פערשוואונדענהייט. איך בין ארונטערגעגאנגען א פופציג טרעפלאך און האב זיך געמוזט צוריקקעהרען. דער קאפ האט מיר געשווינדעלט און דאס הארץ געקלאפט ווי מיט האמערען.

פאנטאזיעס פון טוידט און אייביגע פערגעסענהייט הא־

בען זיך אין מיין צושראקענעם מח געשפּונען. איבער מיר האָבען געלויערט די פינסטערע צושפּאַלטענע בערג און אונטער מיר האָט געגענעצט דער קאַלטער אבגרונד. אין דעם גערויש פון די צודרוזגעטע וואסערען האָב איך געהערט די קולות פון גייסטער און מכשפות, די רחמנות׳דיגע יללות פון שולדיגע נשמות און דעם טויטליכען געלעכטער פון טייפעל, וואס האָט דומפּף און קאַלט אַרױפגעדונערט פון תהום אַן האָט זיך פערלאָרען אין די געפּאַלמעסטע בייכער פון די פעלזען. גלגולים, שפּוקען און ווילקאָלאַקעס האָבען זיך געדרייט אין די פאַלענדע טייכען דורך די צוריסענע, שטיינערנע מילצען פון די אַלטע בערג, די זקנים פון די קעטסקילס.

ערשט אַרויפקומענדיג צוריק אין דער הויך בין איך געבליבען איבערראַשט דערזעהענדיג, אַז עס איז נאָך דאָ א וועלט, אַז עס איז פאַראַן א בלויער הימעל און א שאַינעדיגע זונן. נעבען דער בודקע זיינען געשטאַנען נייע געסט, פריש געקומענע צו זעהן דעם טייפעל׳ס קיך.

דעם שטעקען׳ס יום-טוב

עס איז פּונקט א פערטעל טויזענד יאהר זייט אידען האָבען זיך בעזעצט אין אמעריקא; זייט יעקב׳ס אייניקלאַך זיינען צום. ערשטען מאָל געשטאַנען שמונה עשרי צווישען אינדיאַנער און געלייענט קריעת שמע אויף א רוהיגען מאַטראַץ.

דאָס זיינען ניט געווען די ע ר ש ט ע אידען, וואָס האָבען בעטראָטען אָט דעם באָדען... עס איז בעוויזען געוואָרען שוואַרץ אויף וויים, אַז אידען האָבען נאָך געהאָלפען קאָלאָמבוס׳ען ע נ ט ד ע ק ע ן אמעריקא, און אַז דער איינפאַל אָבצוקויפען פון די אינדיאַנער א מיליאָן תחום שבת׳ן לאַנד. פאַר א בינטעל פּאַטשורקעס, איז אויך געווען א אידישער...

סיי ווי סיי, צו מיר האָבען ענטדעקט אמעריקא צו ניט, זיכער איז דאָס, אַז אמעריקא האָט אונז ג ע ו ו י ס ענטדעקט. ערשט אין דער ריינער, הייליגער לופט פון דער געפונענער וועלט האָט דער איד געהאַט די גאָלדענע געלעגענהייט צו ווייזען וואָס ער איז און וואָס ער קען און מען וויים שוין ווער מיר זיינען...

דער יום טוב פון די אידישע איינוואַנדערונג.

מערקווירדיג, ווי די היפּט בעלי־שמחה פון דעם דאָזיגען יום טוב זיינען די דייטשע אידען! דער הויפּט פּאַראַד פון דעם

יובילעאום איז אין זייערע טעמפּלען און זייערע אינסטיטוציאָנען. דער שכל דערפון איז אפילו זעהר פּשוט און ליגט פון אויבען אויף.

אזוי ווי די דייטשע אידען האָבען געהאט די עהרע, אז מען זאָל זיי טרייבען פון דייטשלאנד מיט 250 יאָהר פריהער ווי די אידען פון רוסלאנד, זיינען זיי טאקע די יחסנים, איז דאָס ז י י ע ר יובילעאום, ז י י ע ר שמחה מעהר ווי אונזערע. ביי אידען צעהלט זיך דער סדר היחוס לויט די שלעפּעריי, לויט ווער עס האָט פריהער גענומען די טאָרבע מיט'ן שטעקען, און די ערשטע שלעפּער זיינען געווען די דייטשען. נאטירליך, זייערע טאָרבעס אונטער דער צייט אויסגעוואקסען אין זעקלאך, אין ג ע ל ד זעקלאך, מען מעג זאָגען אין געלד־זעק, יעצט איז דאָס ז י י ע ר אמעריקא. און זיי פרייען זיך טאקע.

דער אידישער יחוס איז דער אידישער שטעקען.

דער ערשטער איד, דער פאָטער פון דער אידישער געשיכטע איז דער, וואָס האָט זיך דער ערשטער געמוזט אוועקלאָזען אין דער וועלט אריין, דער ערשטער, וואָס האָט זיך געדארפט אָבגעזעגענען מיט זיין פאטערלאנד און מיט אלץ, וואָס איהם איז ליעב און טייער און נעהמען דעם שטעקען.

דער שטעקען איז ביי אידען די הייליגסטע זאך אין דער וועלט און לויט ווי „די חכמים זאָגען“, איז ער אזוי אלט ווי די וועלט, דען ער איז, ווי די מויל פון בלעם'ס עזעל, א קונסטווערק פון די מעשי־בראשית. אָהן דעם אידישען שטעקען וואָלט די וועלט ניט געקאָנטשעט געווען...

דער ערשטער האָט איהם, נעבאך, געמוזט נעמען אדם הראשון און אויסוואנדערען פון גן עדן, דערפאר וואָס ער האָט פערזוכט פון „עץ הדעת“, — טאקע דערפון גופא דרינג איך, אז אדם איז געווען א איד, ווייל נאָר דער איד מוז שטענדיג וואנדערען צוליעב זיין וויסען, צוליעב זיין נאשען פון „עץ הדעת“, — שפּעטער האָט גענומען דעם שטעקען אונזער טאטע אברהם'ל און אויך צוליעב זיין וויסען. אזוי איז זיך דער אידישער שטעקען איבערגעגאנגען בירושה פון איד צו איד ביז ער איז געקומען אין מעקלענבורג, האמבורג, מאגדענבורג, שטראסבורג און לימבורג... ביז ער איז געקומען אהער, וואו ער איז דער הויפּט־יחסן פון דעם אידישען יובילעאום ביי די רייכע יהודים....

דער אידישער שטעקען איז דעם אידען'ס איינציגער אָבשפּאָר אין לעבען און דער איינציגער אינסטרומענט מיט וועלכען, ער, דער איד, ניט דער שטעקען, קען מאכען אלערליי קונצען און דריידלאך. דער איד מאכט מיט זיין שטעקען אלע געריכטען, פּונקט ווי דער יענקי מיט זיינע פּאטייטאָס און דער כינעזער מיט זיינע רייז. איהר קענט זיך מעסטען מיט אלץ אין דער וועלט, נאָר ניט מיט'ן אידישען שטעקען. ער ארבייט מיט זיין שטעקען ווי דער אויסטראליער וואלד־מענש מיט זיין „בומעראנג“, ערווארפט איהם און טרעפט וועמען ער וויל, און דער שטעקען קומט ווידער צוריק ביים ווארפער אין די הענד...

זעהענדיג אז זיין איינציגע האָפנונג ליעגט נאָר אין זיין שטעקען, האָט זיך דער איד אויסגעלערנט איהם צו געברויכען אויף פערשיעדענע אופנים: יעקב האָט אָבגענארט דעם אלטען לבן הרמאי מיט שטעקלאך, משה האָט געשפּאָלטען דעם ים מיט'ן שטעקען און האָט שפּעטער געצוואונגען מיט'ן שטעקען

דעם שטיין ער זאָל געבען וואסער, — וואסער איז דאָס איינציגע וואָס מען קען ארויסקריגען פון א שטיינערנע הארץ אפילו ווען מען געברויכט א שטעקען — ביי אהרן הכהן האָט זיך דער שטעקען פלוצלונג פאנאנדערגעבליהט און עס האָט אויף איהם אָנגעהויבען צו וואקסען מאנדלען...

פון פריסטער איז נאטירליך קיין ראיה ניט צו נעמען, ווייל ביי זיי געשעהט שטענדיג ניסים. די פריסטער האָבען אימערגעבענשטע שטעקענס, וואָס ברייגנען זיי אלע גוטע זאכען. זייערע הייליגע שטעקענס בליהען און וואקסען און קוועלען, אז עס איז א ליעבער נחת צו קוקען...

איידער דער אידישער שטעקען איז אָבער בעקאנט געוואָרען האָבען די פריסטער, איך מיין די פריסטער פון די אומות העולם, אין איהם א גרויסען טעות געהאט. זיי האָבען איהם געהאלטען פאר א שלימזל'ניק ביז זיי האָבען זיך איבערצייגט, אז מיט א אידישען שטעקען שפיעלט מען זיך אויך ניט...

ווי דום פרעה'ס פריסטער זיינען דאָס געווען, אז זיי האָבען געוואָלט ווייזען א אידען א קונץ מיט א שטעקען, ווי דום איז דער פרעה אליין געווען, אז ער האָט דעם כח פון דעם אידישען שטעקען ניט פערשטאנען, און ווי דום זיינען די יעצטיגע פרעה'ס אז זיי קענען נאָך דעם אלטען היסטאָרישען שטעקען ניט און זוכען איהם צו רייצען און צו טשעפען...

איך קוק אויף דעם יעצטיגען פערטעל טויזענדיגען אידישען יובילעאום אין אמעריקא און טראכט מיר: „דאָס איז דער יום טוב פון אידישען שטעקען, עס איז פונקט 250 יאָהר ווי דער וואנדער שטאב, אָדער בעסער געזאָגט, דער וואונדערשטאב, האָט געבראכט דעם אייביגען וואונדערבארען וואנדער־

רער אויף א נייעם וועג פון לעבען. די, וואָס זיינען טאקע גוערטה דעם שטעקען מיט אן אמת, זיינען די אפטאונער, די דייטשע אידען... אָבער ווי די זאך זאָל ניט זיין, ער בלייבט נאָך גיט אפטאון, אָסור חזיר, אויב ער בלייבט דאָרט... די אמת'ע יחסנים אין אמעריקא, די גייסטיגע יחסנים זיינען די, וואָס נוטצען דעם שטעקען איצט... דער רוסישער איד האָט דאָ אויפגעטאָן אין 50 יאָהר מעהר ווי דער דייטשער יהודי אין 250. אמת טאקע, מיר האָבען נאָך ניט אזוי פיעל באנקיערען, פראָצענטניקעס און בערזען־מאקלער, דערפאר אָבער האָבען מיר א גייסטיגען פערמעגען, וואָס איז טייערער פון מיליאָנען. שווער איז נאָר צו זאָגען וואו דער אידישער שטעקען וועט נאָך מגולגל ווערען. וויפיעל הינד ער וועט נאָך דארפען שלאָגען, וויפיעל מאָל ער וועט זיך נאָך דארפען פערוואנדלען אין א שלאנג און נאָכדעם וויעדער אין א שטעקען...

שטעקען און שלאנג, שלאנג און שטעקען, דאָס איז די אלטע אייביגע מעשה'לע וואָס ווערט איבערגע'חזר'ט יעדעס יאָהר מיט מעהר פרישקייט. לאָמיר אָבער האָפען, אז מיר וועלען דאָ ענדליך קענען מאכען פון שטעקען א וואלגער־האָלץ, אָדער א טייטעל פאר דער קאנסטיטושען, אבי מיר זאלען ניט דארפען וייטער געהן...

נאטירליך זיינען מיר נאָך ניט לאנג געגוג אין אונזער ענטדעקטע מדינה, אז מיר זאָלען איהר שוין קענען זעהן אן אָבגעדעקטע, מיט איהר פולע, אָפענע געשטאלט, ווי מיר האָבען געזעהן יענע מדינות, וואו מיר האָבען געהאט די עהרע לאנג צו זיצען. אמעריקא האָט נאָך דערווייל אליין ניט קיין פנים, עס איז דערפאר שווער צו זאָגען אויב מיר האָבען שוין א

צורה. אמעריקא איז נאָך ניט קיין „בוגרת“ און מען קען ניט וויסען ווי זי וועט אויסזעהן ווען זי וועט מינדיג זיין...

רוים איז געוואָרען א געפאלענע פרוי, שפאניען האָט זיך פערקויפט צום טייפעל, פראנקרייך איז אויסגעוואקסען א חצופה, דייטשלאנד איז א פערפודערטע קאָקעטקע, ענגלאנד איז געוואָרען א מיסיאָנערקע, וואָס לערנט דער וועלט זאָגען פאטשירעס אין רוסלאנד — יאָ, רוסלאנד דארף נאָך ערשט ווידער גע־באָרען ווערען.

עס איז דער יובילעאום פון אונזער איינוואנדערונג נאָך אמעריקא; עס איז פרעהלאך, דאָך ניט ווילענדיג זינגט זיך :

שטעקען, דו מיין אלטער שטעקען,
וועלכער ווייס מיין יעדער גאנג,
וועלכער קען אין צייט פון שרעקען
זיך פערוואנדלען אין א שלאנג...
זאָג, מיין אַלטער פריינד, ביז וואנען,
אָ, ביז וואנען איז דער שיעור?
זאָג, אויב איך וועל אויך פון דאנען
ווען עס איז נאָך געהן מיט דיר?